

VIAȚA MEA

Tomi Laszlo

ORIGINI

Să începem cu numele meu și câteva comentarii: în registrul stării civile din primăria orașului Timisoara, numele meu este Laszlo Toma Nicolae. Prenumele Nicolae mi s-a adăugat în amintirea bunicului din partea mamei, dar în cadrul familiei s-a folosit numai prenumele Tomi și așa a rămas în toate relațiile sociale. Prenumele Nicolae a rămas cumva uitat, dar mi-a făcut un mare serviciu, când datorită lui am scăpat de detașamentul de lucru cel mai greu din România. În decursul anilor m-am distrat când am descoperit că Toma corespunde cu Thomas, prenumele lui Edison și Nicolae corespunde cu Nikola, prenumele marelui Tesla, spunându-mi că de la naștere am fost destinat carierei de electrician.

M-am născut la data de 19 decembrie 1925 în orașul Timișoara, România. Am precizat numele țării, pentru că fratele meu Ioan se născuse în aceeași locuință, în mai 1917, dar în Ungaria, Timișoara fiind parte atunci din Imperiul Austro-Ungar.

Părinții mei s-au născut amândoi în Ungaria de atunci. Mama mea, Hidveger Julia, a văzut lumina zilei în 1894 într-o fermă de lângă Nyirbeltek, aproape de Debrecen. Era cea mai mică dintre 8 frați și surori (Gizella, Sara, Erzs, Margit, Antal, Lajos, Jenő). Tatăl ei, Miklós (Nicolae) Hidveger a fost arendaș, iar mama Rozalia, casnică. Tatăl meu Sigismund s-a născut în 1889 în satul Alsószéli de lângă Galanta și aproape de Bratislava care atunci era în Ungaria, iar astăzi e capitala Slovaciei. A avut un frate și trei surori (Sándor, Gizella, Janka, Ilus). Tatăl meu, cât și fratele lui Sándor, au maghiarizat numele de origine Feldmar în László în perioada de dinainte de 1914, când acest lucru era foarte obișnuit în Ungaria. Bunicul meu Samuel era cârciumarul satului. Bunica Cecilia îl ajuta la lucru.

Atât familia Hidveger cât și familia Feldmar au fost oameni cu venituri modeste.

Când m-am născut eu, din cei patru bunici mai trăia numai bunica din partea mamei.

Sándor a plecat din satul Alsószéli și a găsit de lucru în Budapesta. După ce a început să câștige mai onorabil a luat asupra lui grija fratelui mai mic, Sigismund, viitorul meu tată, și l-a trimis într-un gimnaziu la Budapesta. După 3 ani nu a mai avut posibilitatea să-l întrețină și a fost nevoit să-i caute un serviciu.

Răspunzând la un anunț în ziar, tata, în vârstă de 15 ani, s-a prezentat la o mare întreprindere, "Nemzetközi Gépkereskedelmi Vallalat" (Societatea internațională pentru comerțul de mașini) care căuta un muncitor pentru depozitul de piese de schimb. Pentru a fi primit trebuia să treacă un examen: l s-a dat un catalog cu piesele (mii de piese) aflate în depozit și după o săptămână urma să se prezinte din nou. l s-a cerut să găsească cât se poate de rapid anumite piese în depozit. Tata a trecut examenul cu succes și a rămas angajatul aceleiași societăți până la pensionare.

În anii următori, tata a avansat rapid în cadrul întreprinderii și în 1916 a fost numit funcționar superior în sucursala din Debrecen. Aici s-a împrietenit cu tinerii localnici, printre care era și un tânăr inginer, Hidveger Lajos (Ludovic). Odată când au fost împreună în teatrul din Debrecen, tatăl meu l-a rugat pe Lajos să-l prezinte unei fete pe care a remarcat-o și care i-a plăcut foarte mult. Ludovic s-a dus la fată, a luat-o de braț și a spus: Să-ți prezint pe sora mea! Așa s-au cunoscut și în scurt timp s-au căsătorit. În cinstea acestui eveniment, Societatea i-a dat o avansare în poziție și anume l-a numit director adjunct la sucursala din Timișoara.

Doi din frații mamei au luat parte activă în luptele din primul război mondial. Jenő, sublocotinent de infanterie, a murit eroic în bătălia de lângă Gorizia în 1915. Lajos a fost ofițer la pionieri și a primit o decorație înaltă pentru reconstruirea unui pod de cale ferată sub focul inamicului.

PRIMII ANI

Julia, n. Hidveger, și Sigismund Laszlo (fotografiile din atelierul foto Pittoni)

În 1917 s-a născut fratele meu Ioan în locuința noastră din Piața Plevnei nr 5. Timișoara fiind atunci în Ungaria, fratele meu s-a născut cetățean maghiar. În 1919, ca urmare a Păcii de la Versailles și a tratatului de la Trianon, Timișoara a trecut din Austro-Ungaria în România Mare. Așa că, în decembrie 1925, când m-am născut în aceeași locuință din piața Plevnei, eram cetățean român.

După 1919, ca urmare a alipirii Transilvaniei la România, una din surorile mamei, căsătorită Löwy, a primit, împreună cu familia, cetățenia română, ca și noi, restul familiei însă a rămas pe teritoriul Ungariei, dar legăturile familiale au continuat să fie strânse cu toate dificultățile provocate de granițe.

Tot în urma tratatelor din Versailles și Trianon, două din sucursalele întreprinderii "Nemzetközi Gépkereskedelmi" și anume cea din Timișoara și cea din Oradea au ajuns să fie în România. Ca să-și continue existența, s-au transformat în societăți anonime cu denumirea "Economia" la Oradea și "Industria" la Timișoara. Tata a rămas în continuare director adjunct la unitatea din Timișoara.

Când aveam 18 luni, tata a fost numit directorul unității din Oradea și, în consecință, ne-am mutat acolo, în chirie, într-o casă familială cu grădină, în apropiere de malul Crișului. În Oradea am rămas până în 1930, când în urma crizei economice unitatea din Oradea s-a desființat, iar tata a fost numit directorul unității din Timișoara care a continuat să funcționeze sub denumirea de "Industria-Economia". Primele mele amintiri sunt din Oradea anilor 1929-1930. Îmi amintesc cum plecam de acasă în parcul de lângă locuința noastră, ținându-mă de fusta mamei. Îmi amintesc cum m-a dus fratele meu cu bicicleta lui prin parc și cum ne jucam în grădina casei noastre. Am în amintire scena dramatică din grădina noastră când fratele meu citea cu pasiune un roman, mâncând din prunele culese din pom și la un moment dat a înghițit un vierme odată cu pruna. O altă scenă dramatică la care am asistat a fost când fratele meu a prins pisica vecinilor cu ajutorul unei capcane pe care a construit-o singur.

Familia Laszlo în 1929 la Oradea

Unul din evenimentele care m-au marcat a fost un spectacol de la teatru. Părinții m-au dus cu ei la un spectacol de operetă care mi-a plăcut așa de mult că am aplaudat cu entuziasm. Cum noi ședeam într-o lojă "proscenium", actrița principală m-a văzut și mi-a trimis o sărutare. Am fost atât de impresionat că, ajuns acasă, am îmbrățișat-o pe mama, zicând "Draga mea Magda!" (actrița era Magda Kun).

În toamna anului 1930 ne-am mutat înapoi la Timișoara. Evenimentul mutării mi s-a întipărit adânc în memorie. În dimineața primei zile după sosire m-am trezit într-o cameră de hotel din care se vedea Canalul Bega pe care treceau șlepuri cu marfă și mici vaporeșe cu pasageri. Camera hotelului fiind în etajul superior aveam o perspectivă bună din care se vedea o parte din oraș. Peste câteva zile ne-am instalat în locuința din strada Ion Ghica 1, la etajul 2, într-o casă cu mai mulți locatari. Aici nu mai aveam grădină, așa că părinții mă duceau zilnic într-un parc public aflat la cam 10 minute de mers. În curând, părinții au angajat o "Fräulein" care să se ocupe de mine și să mă învețe limba germană, un obicei răspândit în familiile de mici burghezi de atunci, dar cu o importanță deosebită în Timișoara unde populația germană era în proporție de cca 30%. Domnișoara Mitzi care avea grijă de mine era din regiunea Sibiului, deci săsoaică, dar m-a învățat să vorbesc limba germană clasică (Hochdeutsch) cu mare succes. Printre primele cărți pe care le-am citit la vârsta de 7 ani a fost "Emil und die Detektive" a lui Erich Kästner. De atunci și până astăzi am rămas îndrăgostit de Kästner al cărui volum de poezii "Lyrische Apotheke" se află pe noptiera mea. Datorită lui Fräulein și cărților lui Kästner am putut citi și savura multe cărți din literatura germană și folosi în profesie cărțile și revistele tehnice germane.

1930. Str. Ion Ghica nr. 1, adresa familiei Laszlo în Timișoara

Evenimentele importante din perioada preșcolară (între 5-7 ani): am învățat să merg cu bicicleta, am învățat să înot și am frecventat o grădiniță Montessori în care am învățat o mulțime de activități practice, ca, de exemplu, tehnica șiretului de pantofi, cusut, lucru cu foarfeca, cu plastilina și cu creion și culori. Atunci au descoperit părinții mei că am talent la desen, fapt care m-a ajutat mult de-a lungul anilor.

În această perioadă au început să mă ducă cu ei în vilegiatură. Îmi amintesc că am fost împreună la Sovata și în anul următor în Ungaria la Siófok, pe malul lacului Balaton. Îmi amintesc cum am făcut baie în lacul Ursu de la Sovata și cum se depunea sarea pe corpul nostru după baie. Aici am făcut o mica boacănă: am încercat să ling sarea de pe spatele lui tata, dar m-am păcălit, pentru că era altcineva, care însă a râs și m-a mângâiat. La Siófok părinții m-au dat în grija unui antrenor care m-a învățat să înot.

PRIMII ANI DE ȘCOALĂ

La vârsta de 8 ani

În anul 1932 am fost înscris la școala primară israelită din cartierul Iosefin, unde am învățat limba română, căci la noi acasă se vorbea ungurește, limba maternă a ambilor părinți. Nu-mi amintesc să fi avut vreo dificultate în învățatul limbii române și în scurt timp am înțeles tot și mi-am însușit tot ce s-a predat. Trebuie să menționez aici că majoritatea elevilor erau în aceeași situație, evreii din Banat având limba maternă maghiară. Dar nu țin minte să fi avut cineva dificultăți cu însușirea limbii române, ceea ce era esențial, căci era limba de predare oficială. Programul de învățământ era identic cu cel din școlile de stat, doar orele de religie erau specifice cultului mozaic și în plus se învăța alfabetul ebraic necesar pentru lectura rugăciunilor. Dar cum nu cunoșteam limba ebraică, citeam textele fără să le înțelegem, așa că participarea la serviciul divin era lipsită de conținut, deoarece nu înțelegeam despre ce e vorba. Doar la serile de seder cand tata ne dădea cărți de Hagada tipărite în două limbi, am început să înțeleg câte ceva din istoria noastră.

Învățătorii noștri erau pedagogi buni care ne-au transmis cunoștințe și nu aveau probleme cu disciplina. Învățătoarea din clasa a III-a care a început să ne dea elemente de cultură generală era soția directorului școlii, doamna Fleischer, o învățătoare deosebit de bună.

Când am ajuns în clasa a patra, părinții mei au cumpărat o casă în strada Doja și ne-am mutat acolo. Dar cum distanța de acasă până la școala israelită era prea mare, am fost nevoit să mă mut la școala primară de stat din piața Lahovary.

Casa de pe strada Doja nr. 8

În școala din piața Lahovary elevii erau din toate naționalitățile timișorene: români, germani, maghiari, dar nu s-au simțit tensiuni între elevi cum a fost cazul în alte școli. Cred că mare parte din merit avea directorul școlii, profesorul Olariu.

Am numai amintiri plăcute din această școală.

Elev la Liceul C. D. Loga

Și acum, înainte spre prima clasă de liceu! Tata a hotărât să mă înscrie la liceul de stat, Constantin Diaconovici Loga. Când l-am întrebat după mulți ani de ce m-a înscris acolo și nu la Liceul Piarist unde era fratele meu și nici la Liceul Israelit cum s-ar fi convenit pentru copilul unui “membru de frunte” al comunității, mi-a răspuns: “Ca să știi de pe acum că viața este grea!”

Într-adevăr, viața din liceu n-a fost ușoară. Am fost obligat să port uniformă: șapcă, sacou și pantaloni kaki, cu număr de ordine pe braț care să permită oricui să se plângă de mine. Orice abatere de la disciplină avea ca urmare pedepse corporale sau arest de câteva ore după orele de program. Copiii proveniți din medii sociale și naționale diferite erau suspicioși și uneori chiar dușmănoși. Aici am simțit prima dată antisemitism, care s-a manifestat chiar și din partea unor profesori.

Corpul profesoral era neomogen: o parte din profesori erau bine pregătiți și știau cum să se poarte cu elevii, dar unii erau de-a dreptul slab pregătiți și se purtau cu noi ca niște zbiri. Exemplu marcant era profesorul de muzică pe care îl pot caracteriza prin lozinca lui: “Ai carte, ai parte, n-ai carte, stai în genunchi, bestie!” Un alt exemplu de profesor total nepotrivit meseriei era profesorul Lațiu care a fost botezat de către elevi Moș Cur, pentru că venea nepregătit la ore și era indiferent față de cele ce se întâmplau în clasă. Era de altfel și mare antisemit. Dar au fost și mulți profesori excelenți de la care am învățat carte ca, de exemplu, profesorii de franceză, de latină, de desen și de fizică. Era ușor să identific destul de repede profesorii antisemiți, care, oricât de bine răspundeam, îmi dădeau nota cea mai mică posibilă. Este interesant de menționat că atunci când a venit la putere guvernul Cuza-Goga, profesorul Andrașiu, unul din profesorii antisemiți, a fost numit primarul orașului, iar atunci când au venit la putere legionarii, profesorul Lațiu a fost numit șeful inspectoratului școlar ca răsplată pentru azeziunea lui la legionarism .

Cu toate condițiile inițiale nefavorabile, încet-încet situația mea s-a îmbunătățit. Mi-am făcut prieteni cu care ne ajutam reciproc atât la învățat, cât și în relațiile cu ceilalți copii. Am început să fiu apreciat de către profesori ajungând ca în clasa a IV-a să fiu printre premianți, iar la examenul de admitere în cursul superior, la încheierea clasei a IV-a, am fost primul.

Am avut prieteni atât printre colegii evrei cât și printre colegii români. Unii dintre ei mi-au rămas prieteni până la adânci bătrâneți: Frații Stefan și Ioan Kinsky, Jakab Jozsef, Klein Ervin, Löwy Dodi, Bernard Rothenstein. L-am iubit îndeosebi pe György Feri, pe care l-am pierdut când a plecat în Palestina cu vasul Mefkure care a fost scufundat de un submarin german în vara 1944. Am început o prietenie frumoasă cu câțiva băieți români și maghiari: Titu Ghiurița, Stefan Romosan, Victor Rosu, Ervin Miskovits cu care însă relațiile s-au întrerupt, când din cauza legislației antisemite am fost nevoit să părăsesc liceul Loga.

Merită să povestesc cum m-am împrietenit cu Jakab. Profesorul de latină era foarte tipic, ne chema la răspuns în ordinea alfabetului, deci știam dinainte când ne vine rândul. În ajunul zilei când îmi venea rândul, am vrut să mă pregătesc bine, dar m-am împotmolit în text. Disperat, m-am gândit că poate Jakab, care urma și el să fie chemat la răspuns, s-a descurcat mai bine. Dar când l-am chemat la telefon, am aflat că se afla și el în aceeași situație. M-a invitat să trec pe la el, poate reușim să rezolvăm problema împreună. M-am suit pe bicicletă și m-am repezit până în Fratelia unde locuia. Jakab ședea în curte împreună cu tatăl lui, medicul satului, și se chinuiau să

descifreze textul. Munca în trei a fost o reușită și în ziua următoare am luat amândoi nota maximă. De atunci am rămas prieteni buni cu toate greutatețile create mai târziu de distanțele geografice.

Un eveniment deosebit în această perioadă a fost sărbătorirea Bar Mitzva. Părinții mei au ales ca profesor care să mă pregătească, pe domnul Székely, directorul școlii primare israelite din cartierul Fabric, vechi prieten al lui tata. Alegerea a fost foarte bună, am găsit în profesorul Székely un om deosebit de bun, atât ca profesor cât și ca prieten. Și-a dat multă osteneală să-mi dea cât mai multe cunoștințe din istoria și tradiția poporului evreu și m-a pregătit foarte serios pentru cititul capitolului din Tora. Datorită lui am înțeles de această dată tot textul citit la serviciul divin cu toate frumusețile lui.

Ceremonia de Bar Mitzva a avut loc la sinagoga din str. Mărășești în Cetate, serviciul divin fiind condus de prim rabinul dr. Drechsler. După ceremonie, părinții au organizat o mică recepție în locuința noastră din str. Doja.

De la prietenii părinților mei am primit o serie de cadouri valoroase, printre care un patefon și un rucsac care m-au servit în mod credincios mult timp. În același an am primit bicicleta care m-a servit cu loialitate timp de 20 ani. Era de foarte bună calitate și totodată mai ușoară decât cele obișnuite – am ales-o așa, pentru că locuiam la etaj și greutatea conta mult. Am folosit-o foarte mult, dar am avut cu ea și un accident când m-a lovit o mașină și am rămas în pat 3 săptămâni.

Am practicat și alte sporturi, ca de exemplu patinaj – am avut și aici un accident provocat de o groapă care a apărut pe pista de gheață. Atunci am avut o fisură în braț pentru care am purtat ghips 6 săptămâni, dar am câștigat un prieten valoros, pe doctorul Naschitz care m-a introdus în tainele colecționarilor de timbre și care m-a învățat tehnologia celuloizului. El folosea celuloiz topit în acetonă în loc de ghips ceea ce i-a permis să ușureze mult viața celui ce trebuia să-l poarte.

1940. Părinții mei pe terasa din str. Doja nr. 8.

Perioada anilor '30 a fost pentru mine perioada călătoriilor în străinătate și a întâlnirilor cu familiile părinților mei. În 1933 am călătorit cu părinții la insula Rab din Iugoslavia, în 1937 am fost la Bled în Iugoslavia și în 1938 la Laurana în Italia. Îmi amintesc deseori de aceste călătorii care mi-au rămas întipărite în memorie. Cu ocazia vacanței din Bled am făcut o tură de 2 zile în Austria prin Grossglocknerstrasse până la Zell am See și înapoi. În 1934 și 1936 am petrecut vacanțele

în Ungaria la Tapolca de lângă Miskolc, unde familia unchiului Lajos avea o casă de vacanță. Unchiul Lajos știa să se ocupe foarte bine de copii și a rămas în amintirea mea ca una din cele mai dragi rude. Spre marea noastră durere, în perioada cât eram la ei, unchiul meu a fost lovit mortal de un autobus. Noaptea de după accident mi-a rămas o amintire foarte grea, căci am petrecut-o îngrijind-o pe bunica Hidveger care a plâns de durere toată noaptea.

Aici trebuie să menționez ceva ce am aflat mai târziu de la fratele meu: Tata și cu unchiul Lajos erau atunci cei mai bine situați material dintre rudele lor și la întâlnirile lor anuale discutau pe cine să ajute. De exemplu, când unchiul Feri, soțul mătușei Sara, a fost concediat de la fabrica de ciocolată Stuhmer, tata și unchiul Lajos l-au ajutat să deschidă o prăvălie de dulciuri în centrul Budapestei care a funcționat așa de bine, că în anii următori el a devenit sprijinitorul celorlalți.

În legătură cu unchiul Lajos mai trebuie să amintesc câteva lucruri. Când l-am întâlnit prima oară era inginerul-șef al atelierelor de cale ferată din orașul Miskolc, om bine situat și respectat în oraș. Dar a avut o mare nemulțumire căci toți colegii lui ingineri șefi primiseră gradul de consilier, în afară de el. Când s-a adresat șefilor lui din Ministerul Transporturilor, i s-a răspuns: Vezi și tu cum te cheamă, numele tău sună cam nemțeste (Hidveger). Unchiul Lajos a înțeles, s-a dus la Ministerul de Interne și și-a schimbat numele în Hidvégi. Scurt timp după, a primit și el numirea de consilier.

În ianuarie 1937, tata a plecat într-o călătorie de afaceri în Ungaria și Germania fiind invitatul firmei Rudolf Sack din Leipzig cu care avea vechi relații comerciale. Când a ajuns la Viena s-a îmbolnăvit de pneumonie și a fost internat la spital. Îmi amintesc ziua în care am fost luat de la școală și dus la gară să-mi iau rămas bun de la mama care pleca în mare grabă la tata. În zilele următoare, mama ne-a chemat în fiecare seară să ne țină la curent cu situația care era critică. Tratatamentul de atunci era doar cu chinină și tata a fost în mare pericol timp de câteva zile, dar până la urmă am primit vestea bună că a trecut momentul de criză. Peste câteva săptămâni, părinții s-au întors, dar tata mai avea nevoie de odihnă în condiții de climă caldă, așa că părinții au plecat pentru 2 săptămâni la Dubrovnik pe malul Adriaticii. Tata a revenit în bune condiții și și-a reluat activitatea, dar mama a rămas îngrijorată de faptul că tata e atât de sensibil la plămâni.

În toamna anului 1938, după ce am fost 3 săptămâni la Laurana, mama m-a luat cu ea la Budapesta unde am stat cu ea timp de două săptămâni. În aceste zile am reușit să întâlnesc toate rudele care locuiau la Budapesta. Verii și verișoarele mele au avut grijă să petrec foarte bine și să cunosc orașul acesta mare și frumos. M-au dus la parcul Városliget, unde am admirat reproducerea castelului Huniade, am vizitat grădina zoologică care era construită după concepția lui Hagenbeck astfel ca animalele să se simtă cât mai aproape de mediul natural și m-au dus la "Angol Park" unde am putut să conduc modele de automobile. M-au dus la ștrandul de pe insula Margareta. M-au dus cu vaporeșul pe Dunăre și la plimbare pe malul Dunării. Ne-am plimbat în orașul vechi și am admirat palatul regal de pe dealul din Buda.

Vacanța din 1939 am petrecut-o în țară la Stâna de Vale. Acolo am învățat cum se face turismul în munți fiind îndrumat de doi turiști vechi care cunoșteau bine potecile. În decembrie același an, fratele meu m-a luat cu el pentru o săptămână la Gărâna unde am învățat să fac schi.

În cursul anului 1939 familia noastră a cooptat pentru un an pe verișoara mea Piri, unul din cei 6 copii ai familiei Löwy, mama ei fiind una din surorile mamei mele. Piri a venit la noi să participe la un curs de contabilitate, după care s-a întors la Covasna și a început cariera ei de contabil. Piri a dovedit în anii următori că investiția în ea a fost foarte eficientă, ea devenind unul din stâlpii

familiei Lowy în special după întoarcerea din lagăr. Relațiile noastre cu ea au rămas deosebit de bune până la sfârșitul vieții.

În vacanța de vară din 1940, tata m-a luat cu el la București. El avea câteva întâlniri de afaceri dar i-a rămas destul timp și pentru mine. Am văzut Bucureștiul după Budapesta și am rămas puțin cam dezamăgit, mai ales când trenul a trecut prin periferiile care arătau mizerabil. Impresia s-a ameliorat după ce am văzut centrul și zona lacurilor, dar imaginea periferiilor mi-a lăsat o amintire foarte neplăcută. În aceeași vară, părinții m-au luat cu ei și la Craiova, unde fratele meu își făcea anul de serviciu militar. Acolo am văzut prima dată cum arată serviciul de alimentare cu apă și canalizare într-un oraș în care acest serviciu nu era luat în serios. În anii care au urmat m-am lămurit că în regiunile din Vechiul Regat alimentarea cu apă și canalizare era peste tot nesatisfăcătoare. Am avut un șoc, când, la un restaurant la Giurgiu, am cerut să beau apă și apa pe care au servit-o era apă de Dunăre – că lumea bea numai vin. Peste câțiva ani, ca student la Politehnică, am aflat de la profesorul de hidraulică despre problemele de apă și canalizare din Iași care au cauzat ani de zile epidemii de tifos.

ANII DE RĂZBOI ȘI DE PRIGOANĂ

Au venit evenimentele dramatice din toamna anului 1940. La începutul noului an școlar urma să mă înscriu în cursul superior la liceu. Foarte mândru de poziția mea ca primul pe lista celor care au reușit la admitere, m-am prezentat la secretariat pentru înscriere. Mi s-au comunicat noile legi care au apărut odată cu venirea la putere a guvernului legionar. Una din aceste legi interzicea elevilor evrei să frecventeze orice școală publică în România. La secretariat mi-au predat toate actele și mi-au explicat că am o singură posibilitate și anume Liceul Israelit care avea dreptul să funcționeze, însă nu mai avea dreptul să elibereze diplome recunoscute de stat.

Șocul era mare, dar în curând ne-am dat seama că era numai o mică parte din loviturile legale de care urma să sufere populația evreiască. Ni s-a confiscat casa și am fost obligați să căutăm cu chirie o altă locuință la periferia orașului. Fratele meu, care trecuse recent examenul de licență la avocatură, nu a fost primit în barou și a trebuit să renunțe la cariera intelectuală. În locul tatălui meu a fost numit un alt director, tata fiind menținut provizoriu pentru perioada de pregătire a noului director. Ni s-a confiscat aparatul de radio. Ca să ne salvăm bicicletele, le-am vândut pro forma unor prieteni creștini. Atunci am învățat cât de bine e să ai un patefon care ne permitea să ascultăm măcar muzică în lipsă de radio.

Ni s-a interzis intrarea la spectacole, terenuri de sport și alte locuri publice. Comercianții evrei au fost obligați să-și închidă prăvăliile sau să le vândă la creștini. Cei care au îndrăznit să-și continue activitatea ca de exemplu librăria Moravetz, au fost boicotați în mod organizat de către legionari. Printre cei care au fost forțați de legionari să-și închidă prăvăliile au fost și părinții lui Rolla, viitoarea mea soție.

Evreii care locuiau la sate au fost obligați să-și părăsească domiciliul și activitatea profesională și să se mute la oraș. Evreii puteau să călătorească numai cu aprobare specială, în mod normal erau obligați să nu se miște din orașul de reședință. De exemplu, familia Jakab a fost obligată să plece din Fratelia care atunci încă nu făcea parte din oras și să se mute la Arad, unde aveau rude.

1936. O fotografie simbolică: 3 băieți la patinaj. Tomi (stânga) cu Heinzi (mijloc) și Feri (dreapta). Heinzi devine elev la Liceul German Banația și rupe relațiile cu prietenii evrei. Se înrolează în armată și cade pe front. Feri se îmbarcă în 1944 pe vasul Mefkure spre Palestina; vaporul este scufundat de un submarin german.

Reacția populației creștine a fost foarte variată. Germanii care s-au organizat în așa-numitul Grup Etnic German au respectat instrucțiunile venite de la Berlin și au susținut în general măsurile antisemite. Tinerii germani, elevii liceelor Banația și Realschule au îmbrăcat uniformele

Hitlerjugend și au rupt relațiile cu tinerii evrei. În unele cazuri au format grupe de huligani care atacau tinerii evrei pe care-i întâlneau pe străzi. Vechile relații de prietenie cu tinerii evrei au fost întrerupte. Așa s-a întâmplat și în cazul cu prietenul meu cel bun Heinz Pauss care, brusc, a evitat orice contact cu mine. Dar nu toți s-au aliniat la această atitudine. A făcut senzație în oraș când cofetarul Potichen a refuzat să pună în vitrină "Juden unerwünscht" și eu am avut ocazia de a întâlni câțiva tineri germani care, în timpul liber, și-au petrecut timpul jucând și discutând cu mine ca și în trecut.

Propaganda antisemită a fost foarte intensă atât în ziarele românești cât și în cele germane. Dar efectele asupra populației române au fost relativ slabe. Tinerii români în majoritate s-au comportat cu înțelegere față de situația noastră. Și tineretul maghiar și sârb a manifestat multă înțelegere. Familia noastră s-a bucurat de sprijinul moral și social al vechilor prieteni creștini. Așa de exemplu, vara anului 1942 am petrecut-o în mare parte în grădina familiei Schweiger din strada Odobescu, în care ne-am întâlnit zilnic cu un coleg maghiar și altul german al lui Ștefan Schweiger.

Îmi amintesc de un eveniment deosebit, petrecut în ziua în care am fost nevoit să-mi iau actele de la liceul Loga. Când am ieșit din școală împreună cu unul din colegii evrei, ne-am așezat pe o bancă în parcul din apropiere să discutăm ce să facem. Atunci s-au apropiat de noi doi colegi români care în trecut ne-au făcut remarci antisemite în clasă și ne-au spus: "Am aflat ce se întâmplă cu voi și ne pare rău. Noi n-am vrut asta și credem că în viitor vom fi din nou împreună." Desigur că ne-a căzut bine această manifestare de empatie și, într-adevăr, peste 4 ani ne-am întâlnit fiind colegi la universitate.

Așa am ajuns să fac clasele superioare în Liceul Israelit. Existența acestui liceu a fost o binefacere pentru tineretul evreu și eu am fost unul din cei care s-au putut bucura de ea.

Liceul Israelit a avut totdeauna o echipă de profesori buni, dar ca urmare a legilor antisemite, nu numai elevilor evrei le-a fost interzis să frecventeze școli publice, ci și profesorilor evrei. În felul acesta, școlile israelite au primit o serie de profesori deosebit de buni, căci un profesor evreu era angajat la alte școli numai dacă era de cea mai înaltă calitate.

Pe lângă nivelul profesional foarte ridicat, Liceul Israelit avea avantajul că nu prea erau probleme de disciplină și nu se aplicau pedepse corporale. Așa că anii petrecuți în clasele superioare de liceu mi-au rămas în amintire ca ani din cei mai buni atât din punct de vedere al câștigului intelectual cât și ca viață socială. Colegii de clasă și cei din clasele apropiate au fost prieteni și au rămas prieteni în tot cursul vieții, ca de exemplu Victor Feigenbaum, Ivan Erdelyi, Lazar Weinreich, Gyuri Wiener, Ali Junger, Janos Montag, Ervin Lebovici, Tibi Davidovici .

Am avut parte de mulți profesori foarte buni ca de exemplu Maria Neumann (matematică), Iuliu Gross (fizică-chimie), Frederic Hauben (istorie), Victor Deznai (germană), Ladislau Kardos (franceză), Francisc Frucht (psihologie, logică), Ladislau Kalman (desen), Max Eisikovits (muzică). Directorul școlii, Marcus era în același timp și un profesor excelent de limba latină și greacă.

Un element foarte important în pregătirea noastră intelectuală a fost Cercul Cultural al elevilor. În acești ani în care prezența tinerilor evrei în cinematografe, teatre sau alte instituții culturale era interzisă, la fiecare sfârșit de săptămână acest cerc a oferit un forum cultural tuturor elevilor, nu numai pentru elevii actuali, ci și absolvenților care erau dornici de cultură. Eu am participat activ în toți acești ani la ședințele cercului, fiind în penultimul an vicepreședinte, iar în ultimul an președintele ales. E interesant de menționat că dintre participanții activi ai acestui cerc au ieșit o

serie de personalități care mai târziu au făcut parte din viața culturală și științifică a țării, de pildă, János Szasz, Ioan Taub, Tamás Deak, Bernhard Rothenstein, Tiberiu Schatteles, Gheorghe Turcu.

Cu toate greutatea care ni s-au făcut, activitatea sportivă a rămas de mare importanță pentru noi și ne-am folosit de orice ocazie să practicăm. Accesul la bazele sportive fiind oprit, tinerii evrei au exploatat posibilitatea oferită de boiangeria Igiena aflată lângă Uzina Electrică și care ne-a permis să folosim bazinul lor particular. Două veri le-am petrecut acolo și am rămas cu amintiri frumoase.

Perioada anilor 1941-1944 a avut o serie de momente importante pentru evoluția mea intelectuală. În prima etapă am trecut de la faza de jucării la construcții de modele și de aparate utile. Am învățat să proiectez și să construiesc aeromodele foarte simple din carton, dar planoarele au reușit să zboare, căci am învățat cum să construiesc aripile și cum să echilibrez planorul. Folosind lentilele unor aparate vechi am reușit să construiesc un microscop cu care am studiat insecte și plante, inspirându-mă după cartea lui De Kruif "Vânătorii de microbi". Folosind aceleași lentile am construit un aparat de proiecție pentru care am și desenat câteva filmulețe. Filmulețul cel mai reușit a fost o serie de diapozitive inspirate de *Ucenicul Vrăjitor* pe care l-am proiectat ascultând placa cu poemul simfonic al lui Paul Dukas. După mulți ani, privind filmul *Fantasia* al lui Walt Disney am înțeles că am intrat în concurență cu el.

În această perioadă am început să ascult și să îndrăgesc muzica clasică. Prima mea dragoste a fost simfonia lui Dvorzak "Lumea Nouă", după care au urmat multe altele. Lipsa aparatului de radio a fost compensată de patefonul meu pentru care am tot cumpărat plăci, devenind client permanent al prăvăliei de discuri "Columbia". Fratele meu care era un pianist foarte bun m-a susținut în această pasiune și a contribuit mult la educația mea în acest domeniu. Și eu am învățat să cânt la pian, dar n-am ajuns la nivelul lui. Interesul meu pentru muzică s-a manifestat și în activitatea mea din cercul cultural, unde am prezentat o conferință despre poemul simfonic, ilustrată de placa cu poemul *Till Eulenspiegel*.

În etapa următoare am început să descopăr biblioteca părinților. Până atunci m-am limitat la literatura pentru tineret, dar acum am început să descopăr comorile acumulate de părinții mei în dulapurile de cărți din salon și din camera fratelui. În rândul de jos în dulapul din salon erau cele 19 volume ale lexiconului maghiar Révai, care m-a ajutat în anii următori să răspund la o serie de întrebări. Unul din principalele subiecte care m-a preocupat era istoria războiului mondial, căci cele învățate la școală m-au lăsat cu o serie de indoieli. Acest capitol era tratat cu amănunțime în lexiconul care s-a publicat în anii de după război și era un subiect foarte dureros pentru Ungaria. Pe raftul următor era seria operelor lui Mikszáth Kálmán, autorul preferat al lui tata și pe care l-am îndrăgit atât de mult, încât îl recitesc și acum. Apoi se înșiruiau romanele clasice europene în traducere din secolul al XIX-lea și începutul secolului XX. Aici am găsit romanele lui Walter Scott, Dickens, Tolstoi, Stendhal, Dostoyevski, Hemingway. Marea mea dragoste a devenit atunci Anatole France căruia i-am dedicat o lucrare pe care am prezentat-o la Cercul Cultural. Un loc special în sufletul meu a rămas pentru romancierul maghiar Jókai Mór. De la prima carte pe care am primit-o de la verișoara mea Eva, fiica unchiului Lajos, m-am îndrăgostit de Jókai care a reușit să prezinte societatea maghiară din timpul lui și din perioada anterioară. Aceasta era societatea în care s-au născut și crescut părinții mei.

În biblioteca din camera fratelui meu erau adunate cărțile mai noi : romanele lui Feuchtwanger, Sinclair Lewis, Romain Roland, Upton Sinclair, apărute în anii de după războiul mondial și cărți

filozofice, istorice și politice ca lucrările lui Kant, Mommsen, Marx și Troțki. Una din cărțile de istorie care mi-a plăcut mult a fost cea adusă din Franța de fratele meu, *La cité antique* a lui Fustel de Coulanges și care mi-a dat ocazia să mă laud cu ce știu în ora de istorie a profesorului Hauben.

În această perioadă am avut concursul substanțial atât de la părinți cât și de la fratele meu care era cu 9 ani mai mare și se purta cu mine ca și un al doilea tată. Mama era absolventă de liceu și cunoștea foarte bine literatura maghiară. Încă de pe vremea când eram copil mic îmi declama uneori din cele mai frumoasele poezii ale lui Arany János – de aici una din anecdotele familiei de pe vremea când aveam 4-5 ani: Într-o seară, când mama m-a dus la culcare, i-am cerut cu insistență să-mi declame “a palizsant”. Nici mama, nici tata n-au înțeles ce vreau. Abia după cercetarea profundă a antologiei familiale au descoperit că era vorba de o anumită poezie în care apărea acest cuvânt undeva în text.

Mama era atât de preocupată de grija pentru mine, încât a fost în stare să învețe înotul pentru a putea să fie cu mine la ștrandul cel mare. Părintii au insistat să iau și ore particulare pentru limba franceză și pentru pian. Am avut două profesoare excelente, pe Lili Polgar la franceză și pe Magda Kardos la pian.

Tata a făcut doar 3 clase de liceu, dar era însetat de cunoștințe. Era autodidact. Ajutat de prietenii lui din tinerețe și-a format biblioteca de care ne-am bucurat apoi toată familia. El, împreună cu mama și cu fratele meu m-au îndrumat în acești ani hotărâtori pentru educația mea intelectuală.

Când am ajuns la vârsta de 17 ani, fratele meu a început să mă introducă în problemele social-politice. El mi-a explicat prima dată principiile socialismului și comunismului care erau pe atunci învățături interzise, dar el era convins de importanța și de justetea lor.

În această etapă am îndrăgit lecțiile profesorului Frucht despre Logică, în special părțile cu privire la teoria cunoașterii. Am avut norocul să găsesc în biblioteca municipală cartea clasică a lui Henri Poincaré “Science et Hypothèse” și o carte despre Principiul Cauzalității care m-au ajutat foarte mult în însușirea gândirii științifice. Atunci am învățat că modul de gândire științific modern se bazează pe îmbinarea permanentă a experienței cu prelucrarea logică a datelor. După mulți ani am ajuns să înțeleg ce a vrut să spună Kant cu lucrarea lui de bază “Kritik der reinen Vernunft” și anume că știința nu poate progresa numai pe bază de gândire pură, ci trebuie să se bazeze pe experiență.

Iarna 1942 a fost marcată pentru noi prin noua îmbolnăvire a lui tata de pneumonie. De această dată însă aveam la dispoziție sulfamide cu ajutorul cărora tata a învins mai ușor boala. Dar mi-au rămas în amintire nopțile petrecute cu prietenul și medicul nostru de familie de atunci, Dr Karczag, care a stat lângă tata să-i dea injecțiile de sulfamidă în cursul nopții.

Tot în această perioadă a avut loc un eveniment foarte dureros în viața unor prieteni apropiați. Familia dr Mannheim, prieteni apropiați ai lui tata, a dispărut de pe o zi la alta. După mult timp s-a aflat că au fost deportați în Transnistria pe motivul că ceruseră viza de tranzit prin Uniunea Sovietică, dar n-au sosit în lagăr, fiind executați în drum.

Numele lui Dr. Mannheim Géza, Mannheim Leonora și Mannheim Andrei, fiul lor de 20 de ani, pe placa din cimitirul evreilor Timișoara.

În vara anului 1942 au început să circule zvonuri despre planurile de deportare a evreilor din Banat, Transilvania și Vechiul Regat. Lumea a început să-și cumpere îmbrăcăminte și încălțăminte potrivită și aștepta cu îngrijorare evenimentele. În toamnă s-a lămurit că deocamdată pericolul a trecut, dar trebuia să plătim un impozit excepțional, contribuția noastră la efortul de război.

Cu mulți ani după încheierea războiului, spre sfârșitul secolului, s-au publicat încet-încet cele întâmplate. Într-adevăr a existat un program de deportare a tuturor evreilor din România care trebuia să înceapă în toamna anului 1942. Direcțiunea generală a căilor ferate pregătise deja planurile detaliate a transporturilor. Programul a fost întocmit la cererea guvernului german. Însă guvernul român a hotărât în ultimul moment amânarea programului ca urmare a unor neînțelegeri cu guvernul german cu privire la colaborarea economică. După evenimentele din iarna 1942-1943 care au răsturnat situația politică și militară din lume, guvernul român și-a schimbat poziția și deportarea evreilor a fost dată uitării. S-au spus și publicat multe variante cu privire la această problemă, dar cunoscând modul de gândire a politicianilor români, sunt ferm convins că motivul principal a fost părerea guvernului că evreii pot fi exploatați mai bine dacă nu sunt deportați.

În această perioadă a avut loc prima etapă a deportărilor din Ungaria. Familia Marmor (cumnatul tatălui meu), fiind cetățeni polonezi, au fost deportați spre Polonia. Noi am primit de la ei o carte poștală în care ne-au scris doar puține cuvinte, dar foarte semnificative: Suntem în drum spre Polonia, se pare că aici e sfârșitul...

Anul 1943 a adus o nouă cotitură în viața mea. În decembrie urma să împlinesc 18 ani, dar conform regulilor de atunci trebuia să mă prezint deja la 1 aprilie pentru serviciul militar. Evreii erau excluși din armată și urmau să fie mobilizați în detașamente de muncă obligatorie. Eu am primit un livret roșu special pentru evrei și în curând am fost trimis la primul loc de muncă: Horticultura orașului. Munca nu era ușoară, aveam sarcini bine precizate pe care eram obligați să le îndeplinim zilnic. Regimul de lucru era foarte strict, dar, fiind în primul an de lucru, după

programul de 9 ore eram liberi. Deci am continuat să locuim acasă. După câteva zile petrecute la Horticultură am fost repartizat pentru lucru ca salahor la șantierul de construcție a noii Prefecturi. La început am lucrat la transportul materialelor de construcție pentru șantier, mai târziu am fost repartizat ca ajutor pe lângă echipele de electricieni și instalatori. În aceste luni am avut ocazia să învăț multe în domeniul instalațiilor electrice și sanitare și după închiderea șantierului am rămas în continuare la Prefectura care avea nevoie de personal ajutător la deservirea sistemului de încălzire centrală. Din această perioadă am rămas cu mult respect pentru maestrul electrician Lustig cu care am colaborat din nou când am devenit inginer. Datorită acestui loc de muncă care a fost destul de greu, am rămas în oraș în iarna 1943-1944 și am putut să frecventez cursurile clasei a 8-a, căci liceul a organizat programul în așa fel ca tinerii care au rămas în oraș să poată participa cel puțin la o parte din ore.

Vara anului 1943 a fost marcată pentru mine de un eveniment personal cu consecințe de lungă durată. Am întâlnit-o pe Rolla, viitoarea mea tovarășă de viață. Rolla era elevă în secția de fete la același Liceu Israelit. Eu știam de existența ei încă din anunțurile de pe panoul liceului – văzând numele de Musafia Rolla mă întrebam dacă e băiat sau fată, numele fiind cu totul neobișnuit. Ceva mai târziu, cu ocazia festivității de încheiere a anului am văzut că e fata care a citit discursul de fine de an din partea liceului de fete. La câteva zile după acest eveniment am fost cu mama mea la operă ca să asist la concertul dat de Filarmonica din București condusă de maestrul George Georgescu. Când am ajuns la locurile noastre am constatat cu surprindere că prietenul meu Harry Felder care urma să șadă alături de noi și-a vândut biletul lui Rolla. Atunci am prezentat-o pe Rolla mamei mele în calitate de colegă de școală și ele au început să deschidă o discuție amicală la care desigur am avut și eu parte. După ce s-a încheiat concertul și ne-am luat rămas bun, mama m-a întrebat dacă aș vrea să mă împrietenesc cu această fată, pentru că i-a plăcut foarte mult. I-am răspuns că și mie mi-a plăcut și că m-a invitat la ea să ascult cum cântă piesa de pian a lui Debussy “La Fille aux cheveux de lin” pe care o pregăteam și eu. Urmarea acestei invitații a fost că m-am îndrăgostit de ea și nu mă mai interesa altă fată decât ea. Am început să-i fac curte și să devenim din ce în ce mai apropiați. Puținul meu timp liber a fost treptat ocupat de întâlnirile cu Rolla și așa am continuat în următorii cinci ani, până când am reușit să ne căsătorim.

În legătură cu concertul îmi amintesc de un eveniment deosebit. Pentru transportul instrumentelor muzicale a orchestrei a fost mobilizată o grupă de tineri evrei care lucrau în acele zile într-un detașament de lucru în Timișoara. Maestrul Georgescu a remarcat grija deosebită cu care tinerii transportau instrumentele și, din aproape în aproape, a descoperit cine sunt și cum au ajuns acolo. Atunci a chemat pe unul dintre ei și i-a înmânat bilete gratuite pentru concert să le distribuie la ceilalți. În felul acesta a vrut să-și manifeste simpatia față de tinerii evrei și dezacordul față de modul umilitor în care erau tratați.

În aceeași perioadă am câștigat doi prieteni deosebiți: Ștefan Romașcanu, violinist și George Kurtag, pianist. Amândoi m-au ajutat să înțeleg mai bine muzica și mi-au rămas prieteni de lungă durată. Kurtag a devenit unul din compozitorii moderni recunoscuți, Ștefan a devenit prim-violonistul orchestrei din Lausanne, dar s-a îmbolnăvit și ne-a părăsit prea devreme.

Am rămas la Prefectură până în primăvara anului 1944, după care am fost repartizat la șantierul de construcție “Baia Garnizoanei” unde am lucrat cele 9 ore zilnice ca salahor, dar am dormit acasă. Misiunea noastră era să transformăm o porțiune rămasă din vechea cetate în adăpost antiaerian pentru comandamentul militar local. Munca la acest șantier a fost la început

deosebit de grea, pentru că am avut un comandant militar care a căutat toate ocaziile să ne chinuiască cu misiuni grele și inutile și aplicând frecvent sancțiuni corporale. În disperare, băieții din detașament au recurs la o soluție originală: după ce au descoperit că într-o încăpăre din Baia Garnizoanei locuia Amalia, nebuna orașului, a cărei specialitate era să sărute pe oameni nevinovați pe stradă, au convins-o să-l sărute pe acest comandant în public. Manevra a reușit peste toate așteptările: nebuna l-a prins pe ofițer în fața detașamentului, l-a îmbrățișat și l-a sărutat de mai multe ori, după care nenorocitul a fugit. În locul lui a venit a doua zi un alt ofițer care era mai potolit și cât timp ne făceam treaba, ne-a lăsat în pace. Norocul nostru mare era însă cu maistrul zidar care era conducătorul tehnic al șantierului, domnul Taub, care a știut cum să colaboreze cu noi și în acest fel lucrarea a progresat onorabil.

Str. Brătianu (str. Gării) Timișoara, după primul bombardament, iunie 1944. În partea din centru-dreapta se vede fațada clădirii Industria încă neatinsă.

În vara anului 1944 au avut loc cele două bombardamente grele asupra orașului nostru, executate de aliați. Primul a fost noaptea, de către aviația engleză. Englezii au lansat întâi un mare număr de lumânări puternice suportate de parașute care au creat o iluminare intensă și au permis piloților să identifice clar obiectivele. După aceea au lansat mii de bombe incendiare asupra cartierului industrial dintre Gara Mare și canalul Bega. Locuința noastră a fost departe de zona bombardată, dar a doua zi am văzut îngroziți când am văzut distrugerile provocate acolo.

Al doilea bombardament a urmat peste câteva zile. De această dată a fost în timpul zilei și eu eram la lucru. Am stat în niște adăposturi simple de tot: niște șanțuri deschise. Spre norocul meu, în dimineața zilei respective, șeful șantierului a solicitat niște voluntari pentru transportul unor pietre mari necesare pentru consolidarea construcției. Eu m-am prezentat voluntar, pentru că, deși pietrele erau foarte greu de manevrat, am putut scăpa pentru câteva ore de pe șantier. Am reușit să conving și pe câțiva prieteni să vină cu mine. Alarma aeriană ne-a găsit într-o zonă îndepărtată de zona bombardată. Îmi amintesc cum stăteam pitiți în șanț și priveam avioanele cum se apropie. Avioanele zburau destul de jos așa că le-am putut număra: erau vreo 70. Apărarea antiaeriană era inexistentă, avioanele zburau fără să fie deranjate. Spre marea noastră

bucurie, zona în care ne-am aflat a rămas în afara perimetrului bombardat, dar când după terminarea alarmei ne-am întors la șantier ne aștepta o imagine tragică: unul din șanțurile antiaeriene de pe șantier a fost lovit de o bombă și au murit 30 de persoane dintre care o parte erau colegii noștri de șantier.

O mică întâmplare a arătat cu cine avem de a face. Într-o bună zi, maestrul Taub m-a chemat pe mine și pe prietenul meu Gyuri Szekely și a dispus să mergem cu el să facem o mică lucrare în afara șantierului. Ne-am suit cu el pe o căruță care ne-a dus până la calea Ghirocului, unde ne-am oprit lângă o casă familială – casa familiei Taub. Atunci am aflat misiunea pentru care am venit: să culegem toate caisele din grădină și să ducem acasă cât mai multe.

Sărim acum 10 ani. În vara anului 1954, când făceam turul meu obișnuit cu bicicleta să controlez echipele mele de electricieni răspândiți pe teren, am ajuns pe calea Ghirocului în apropierea casei familiei Taub. Mi-am amintit de vizita mea din 1944 și am sunat la poartă să văd dacă mai locuiesc acolo. Maistrul Taub mi-a deschis poarta și m-a întrebat ce doresc. Eu i-am amintit de cele întâmplate cu 10 ani în urmă și că doream sa-l revăd să-i mulțumesc pentru modul în care s-a purtat cu noi în acele timpuri în care eram niște ființe fără drepturi. Bucuria lui a fost foarte mare și a mea la fel. Maistrul Taub era deja pensionar, dar în bună stare de sănătate și se ocupa de grădina lui care era și mai frumoasă decât înainte. M-a prezentat familiei și m-a invitat la masa de prânz la care am participat cu plăcere.

Tot în legătură cu amintirile din detașament: în anii 1960 se prezintă la mine un delegat al satului Obreja să-mi ceară ajutorul la electrificarea satului. Spre surprinderea mea am văzut că e fostul comandant al detașamentului de la Baia Garnizoanei, cel care s-a purtat mai bine cu noi. M-am gândit să-i spun sau nu că l-am recunoscut, dar m-am hotărât să tac și să-l ajut pentru că era vorba de o acțiune care trebuia sprijinită.

În primăvara anului 1944 s-a început deportarea în masă a evreilor din Ungaria. Familiile părinților mei mama au fost lovite din greu: toți evreii din afara Budapestei au fost trimiși în lagăre de muncă forțată sau deportați în lagărele de exterminare din Polonia, iar cei din Budapesta au fost concentrați într-un ghetou. Ca urmare a deportărilor cea mai mare parte din rudele noastre au pierit. Noi am aflat de soarta lor abia la sfârșitul războiului.

SFÂRȘITUL RĂZBOIULUI. ANII DE DUPĂ ELIBERARE

Revenim la vara anului 1944. În seara zilei de 23 august vin vecinii care au ascultat știrile la radio și ne anunță marele eveniment: România a cerut armistițiul Națiunilor Unite și a promis că va întoarce armele împotriva Germaniei. Totodată s-a anunțat că mareșalul Antonescu care nu a fost de acord cu acest pas a fost arestat și că o serie de legi promulgate de regimul Antonescu, printre care și cele antisemite, au fost abrogate.

Evenimentul din 23 august 1944 n-a venit chiar ca o surpriză. Situația militară pe fronturile din Rusia era din ce în ce mai gravă pentru Germania și aliații ei. Frontul se apropia rapid de granițele României și soldații care ne păzeau în detașamentul de lucru au început să fraternizeze cu noi. La începutul lunii august soldații respectivi au început să ne spună că nu vom mai munci multă vreme, "în armată se vorbește..."

A doua zi am primit două anunțuri care amândouă erau perimate: un ordin de chemare pentru a mă prezenta la lagărul de muncă de la Doaga și o comunicare prin care eram invitat să mă prezint la Cercul de Recrutare să primesc Carnetul de scutire de la munca obligatorie. Lagărul de muncă de la Doaga era deja desființat ca urmare a înaintării armatei Sovietice (Doaga era lângă Prut), iar carnetul de scutire nu mai era necesar, căci legea cu privire la serviciul militar al evreilor era anulată. Interesant de menționat că ordinul de chemare era din luna aprilie, dar poșta n-a reușit să mă găsească decât cu mare întârziere, pentru că ordinul era pentru Laszlo Nicolae, domiciliat în strada Doja, iar eu nu mai locuiam acolo demult și nu eram cunoscut sub acest nume. Datorită acestei deficiențe birocratice am scăpat de acest lagăr care era vestit pentru condițiile deosebit de grele de muncă și de cazare.

Perioada următoare s-a caracterizat printr-o serie de evenimente care se succedau ca un torent. Am primit înapoi locuința din strada Doja, am recăpătat aparatul de radio și am putut folosi bicicletele. Tata a fost reintegrat în postul lui de director, dar a menținut în continuare la locul de muncă pe cel care fusese adus în locul lui drept răsplată și mulțumire că a avut grijă ca el să fie menținut în serviciu afirmând că nu putea conduce societatea fără el. Fratele meu a fost primit în Baroul avocaților și a primit un serviciu la Banca Timișoarei. Eu am fost invitat împreună cu toți absolvenții Liceelor Israelite care nu au fost admiși la bacalaureat între 1941-1944 să mă prezint la comisia de bacalaureat care, pentru arădeni și timișoreni, se întrunea la sfârșitul lui septembrie la Arad. Între timp, unități ale armatelor maghiare și germane au încercat să pătrundă pe teritoriul României. Armata maghiară a profitat de lipsa de apărare a orașului Arad pe care l-a ocupat, dar după o săptămână au fost forțați să se retragă. În această săptămână s-au grăbit să introducă legislația antisemită, obligând pe locuitorii evrei să poarte steaua galbenă. Armata germană a încercat să pătrundă în România trimițând spre Timișoara una din diviziile lor care se retrăgea din Iugoslavia. Populația evreiască din Timișoara, alarmată de această primejdie, s-a refugiat înspre Lugoj, în speranța să fie salvați de armata sovietică. Familia noastră s-a refugiat în pivnițele unor prieteni creștini din Timișoara, în speranța că o eventuală ocupație germană va fi doar de scurtă durată.

Unitățile germane au avansat într-adevăr pe șoseaua dinspre Belgrad și au ajuns la intrarea în Fratelia. Pușinii militari de care dispunea garnizoana orașului au improvisat un nod de rezistență care a determinat pe germani să se oprească, căci nu și-au dat seama de slăbiciunea garnizoanei. Între timp, unitățile de frunte ale armatei sovietice care erau deja în apropiere au fost alarmate de autoritățile locale și au trimis spre Timișoara un grup de camioane Studebaker, fiecare camion

transportând 15-20 soldați și având câte un tun antitanc atașat. Eu eram în centrul orașului și am numărat camioanele pe măsură ce intrau: erau vreo 50, deci era cam un regiment. Comandantul unității sovietice a întrebat pe trecători unde se află germanii, după care s-au grăbit să ia poziție și în curând s-a auzit schimbul intens de focuri. Intervenția unității sovietice a împiedicat intrarea germanilor în oraș, ceea ce era de mare importanță, căci exista pericolul ca populația germană organizată în Volksgruppe să vină în sprijinul armatei germane. Luptele au durat 3 zile, unitatea românească a participat intens prin bateria de tunuri Skoda de 150 mm care se afla pe terenul arenei Politehnica și care trăgea obuzele deasupra orașului. Cu toată superioritatea numerică, unitățile germane nu au reușit să pătrundă în oraș și după 3 zile s-au predat armatei sovietice care între timp a reușit să aducă întăriri. Ascunși în pivnița familiei Schweiger, noi ascultam cu multă emoție schimbul de focuri care s-a încheiat cu șuieratul bateriilor de Katiușe care au marcat sfârșitul bătăliei.

În această perioadă, germanii au arătat din nou cât erau de nemiloși față de populația civilă: zilnic au apărut avioane germane deasupra Timișoarei, trăgând cu mitralierele în lungul străzilor. Noroc că populația era de bine de rău învățată cum să se protejeze, așa că au fost puține victime. Rolla și cu mine eram cu barca pe Bega cu ocazia primului atac, în care un avion de vânătoare a zburat deasupra canalului trăgând în lumea care se afla în apă și pe mal. A coborât atât de jos, încât am putut distinge pilotul.

A venit momentul plecării la comisia de bacalaureat care avea loc la Liceul de Stat din Arad. Toată clasa noastră a plecat împreună cu o serie de colegi care așteptau de mulți ani acest eveniment. Drumul la Arad a fost cu multe peripeții, căci avioanele germane au tot atacat calea ferată, dar până la urmă am reușit să sosim după un drum de 50 km care a durat 12 ore. Dar când să sosim la Arad am constatat că trenul ne-a lăsat în gara din Aradul Nou căci între timp podul de peste Mureș a fost distrus. Deci sfârșitul drumului l-am parcurs pe jos, dar fericiți că am ajuns.

La Arad am stat o săptămână, fiind musafirul familiei Friedland. Cu Fredi Friedland mă împrietenisem în anul școlar 1940-1941 când elevii evrei din Arad au venit să frecventeze școala noastră. Din 1941, comunitatea din Arad a organizat și ea un liceu propriu care a funcționat până în 1944. În această săptămână nu prea am putut dormi, pentru că aproape în fiecare noapte era alarmă aeriană din cauza atacurilor aviației germane.

Bacalaureatul s-a încheiat bine pentru toată clasa și noi ne-am întors acasă, preocupați de ce urmează să facem în continuare. Eu și cu mai mulți colegi ne-am hotărât să ne prezentăm la examenul de admitere la Politehnică care urma să se țină peste câteva zile. Dar când ne-am prezentat la înscriere, am fost refuzați pe motivul că n-au primit încă de la Ministerul Învățământului anularea legii prin care evreii erau excluși din universități. A doua zi însă am fost invitați telefonic în mare grabă și cu scuze. Unul din candidații refuzați a reclamat la prefectul județului, profesorul Valeriu Novacu, cele întâmplate și dânsul a intervenit personal. Politehnica din Timișoara a fost ani de zile focarul antisemitismului și acest eveniment a fost o ultimă încercare de a ne sabota.

Admiterea la Politehnica a fost un examen greu, dar elevii Liceului Israelit erau foarte bine pregătiți, datorită în mare parte profesoarei noastre Maria Neumann care a reușit în ultimii doi ani să facă minuni cu noi. E important de menționat că o parte din candidați care erau generații mai vechi s-au pregătit singuri în timpul când munceau pe șantier.

Îmi amintesc cu nostalgie seara în care am plecat cu tatăl meu să văd rezultatele afișate la Politehnica. Nu mi-a venit să cred ochilor, dar așa era: primii 19 de pe lista celor reușiți au fost tineri evrei. Primul a fost Sepi Kaufman cunoscut de toți colegii ca matematician excepțional. Când tata a văzut că eu eram al doilea, el a fost mai fericit decât mine.

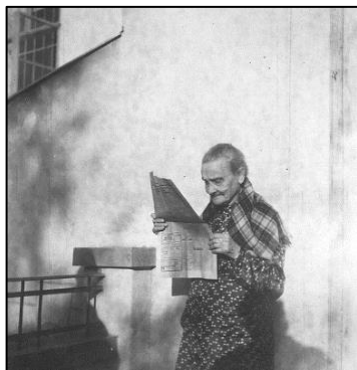
Dupa primul an, Sepi a continuat studiile la facultatea de matematică și a ajuns după absolvire să fie membru în corpul didactic din Politehnica. Împreună cu Vili Löwenfeld au fost autorii primului calculator electronic realizat în mediu universitar în România.

Admiterea la Politehnica a fost visul meu de multă vreme, dar acum a devenit realitate. Am pornit pe calea de a deveni inginer ca și răposatul meu unchi Lajos care mi-a rămas model de viață. Această admitere a avut și o altă importanță practică. Politehnica era în același timp și școală militară, deci eram scutiți de mobilizare, ceea ce era foarte important, România fiind încă în stare de război.

A început o etapă nouă în viața mea, cu totul deosebită de până acum. Din muncitor salahor am devenit student la unul din institutele de învățământ cele mai exigente și, în același timp, am început să particip și la viața politică. Imediat după 23 august am intrat în rândurile tineretului comunist și la 1 mai 1945 am fost primit ca membru în Partidul Comunist. Aderarea mea la comunism a fost determinată de evenimentele din perioada 1940-1944 și de studiul materialelor de bază a filozofiei și a economiei marxiste.

Activitatea mea zilnică se desfășura în trei domenii: studiul, politica și Rolla. Politica a fost foarte importantă la început când urmăream cu entuziasm evoluția României către regimul socialist. Treptat însă am început să fiu din ce în ce mai dezamăgit, văzând ce se întâmplă în jurul meu. Una dintre descoperirile cele mai neplăcute a fost când am văzut ce a pățit unul din prietenii mei care a cerut să se retragă din partid și a fost exclus într-o formă brutală – “din partidul comunist nu te poți retrage, poți fi numai exclus”... Atunci m-am hotărât să reduc participarea la politică, dar fără să ajung la conflict.

Primăvara anului 1945 a fost marcată pentru familia noastră de întoarcerea din lagărele de concentrare a unei părți din cei deportați. Majoritatea rudelor noastre din Ungaria au fost deportați sau mobilizați în lagăre de munca forțată și numai o mică parte din ei au rămas în viață. Familia noastră din Timișoara a fost unul din locurile de primire și de refacere pentru cei care s-au întors. Prima care a sosit din Auschwitz a fost verișoara mea Piri, după care au apărut sora ei mai mare Lili și unul din frați, Feri. Toți trei au rămas la noi perioade scurte, necesare pentru refacerea fizică și psihică după care s-au întors la locul lor de origine Covasna.

Dar evenimentul cel mai dramatic a fost când într-una din seri un camion Studebaker al armatei sovietice s-a oprit în fața casei noastre din str Doja și din mașină au apărut mătușa mea Sári, verișoara Eva și bunica Rozalia. Ele au fost descoperite și salvate cu ajutorul unui ofițer rus care a fost încartiruit la noi și care, când a plecat cu unitatea lui la Budapesta, s-a oferit să-i caute. Bunica era în stare de comă, dar primind îngrijirea doctorului Perlstein și-a revenit rapid. Mătușa și Eva s-au întors după o lună la Budapesta, dar bunica a rămas la noi până la sfârșitul vieții.

1945. Bunica Rozalia Hidveger

În al doilea an de studenție am început să am probleme de sănătate. Urmând sfaturile unor colegi am încercat să mă obișnuiesc să merg iarna cu capul gol. Rezultatul a fost că m-am îmbolnăvit de o sinusită a cărei consecințe m-au urmărit ani de zile. Dar am avut și un câștig: după câteva recidive, prietenul nostru dr Salamon m-a sfătuit să fac o cură de aer de munte și eu m-am folosit de oferta familiei Dornhelm să mă duc cu ei la Muntele Mic. A fost bine și pentru sinusită și pentru starea mea generală, pentru că am învățat să schiez de la un antrenor foarte bun.

Sinusita m-a chinuit timp îndelungat. După tratamente la Olănești și la Slănic Moldova am rămas cu o sensibilitate alergică care se manifesta sub formă de dureri de cap foarte intense. Cu ajutorul lui Rolla am reușit să găsim sursele durerilor: fumul de țigară, vaporii de benzină și de acetonă erau declanșatorii principali. În consecință am început să mă feresc de fumători și de mașinile care nu erau bine protejate contra scăpărilor de benzină. Norocul meu era că a început campania internațională împotriva fumatului în locuri publice, deci și la ședințe, iar noile mașini erau bine protejate.

Anii studenției mi-au adus mult din punct de vedere profesional. Am avut parte de câțiva profesori deosebit de buni de la care am putut învăța nu numai materia propriu-zisă, dar și reguli importante de conduită profesională, așa că la încheierea celor 5 ani de studii m-am simțit pregătit pentru meserie. Dintre profesori am amintiri foarte bune despre Stefan Nădășan, Coloman Bakonyi, Plautius Andronescu, Aurel Bărglăzan, Gh. Th.Gheorghiu, Valeriu Alaci, Remus Rădulet, Toma Dordea, Corneliu Mikloși.

Aici intercalez o întâmplare care îl caracterizează pe profesorul Bakonyi, dar și acele vremuri. În fiecare vară după anul doi, aveam obligația să facem practică la o întreprindere industrială. În vara 1946 am făcut această practică la atelierele mecanice ale Fraților Szlahotka din Timișoara. Într-una din zile apare profesorul Bakonyi care era responsabilul facultății pentru controlul practicii. Grupa de studenți lucra în acele zile la turnătorie unde pregăteam formele pentru turnare și eram negri de praf. Profesorul s-a apropiat de mine și m-a întrebat unde sunt studenții. A rămas plăcut

surprins când i-am spus că noi suntem. Profesorul a fost foarte mulțumit, căci nu era obișnuit să găsească pe studenți lucrând practic.

Anii de studenție m-au îmbogățit cu o serie de prieteni valoroși: Victor Feldmann, Ștefan Feldmann, Daniel Löbl, Vasile Schönberger, Adam Semlyén, Eva și Nathan Amen, Alexandru Schauer, Vili Löwenfeld, Sepi Kaufmann, David Frenkel, Dora și Cali Szmuk, Fredi Cosma, Ionel Roth și Tomi Barta.

Câteva amintiri mai deosebite din anii studenției. În anul 1, Liviu, unul din fiii doctorului Groza (prim-ministrul de atunci), mi-a fost coleg și ne-am împrietenit. În anul următor a primit o bursă la Politehnica din Zürich, dar în vacanțe ne întâlneam. Cu această ocazie m-a întrebat dacă am nevoie de vreo carte și cu proxima ocazie mi-a adus cartea clasică de mașini electrice a profesorilor Bödefeld și Sequenz.

În anul trei m-am ocupat în cadrul activităților obștești de reeditarea cursului de Măsurii Electrice al profesorului Andronescu. Când lucrarea a fost încheiată și s-a început difuzarea, au apărut doi studenți din anul superior și au reclamat ca aș fi exploatat lucrarea lor, pentru că ei au fost autorii ediției anterioare. Când au aflat că tot ce am făcut era în muncă obștească și era cu aprobarea profesorului, au cerut mii de scuze și în continuare am rămas cu ei în relații bune. Când peste mulți ani am primit diploma de doctor, cel care mi-a predat diploma a fost rectorul Anton, care era unul din studenții care m-au reclamat pe atunci. Am fost plăcut impresionat că atunci când mi-a dat diploma, m-a și îmbrățișat.

ÎNCEPUTURI ÎN VIAȚA PROFESIONALĂ ȘI DE FAMILIE

Fiind atras de activitatea în domeniul energiei electrice, m-am adresat profesorului Dr Miklosi care era atunci și directorul Uzinei Electrice și care m-a întrebat câte examene mai am de dat până la absolvire. Când i-am răspuns că mai am un singur examen și anume în materia lui, mi-a spus să mă prezint și după aceea vom sta de vorbă. După examenul care a fost deosebit de amănunțit, profesorul mi-a spus că pot veni la el cu cererea de angajare.

Așa a început cariera mea în domeniul energiei și care a continuat până după pensionare.

Între timp însă a avut loc un alt mare eveniment: după încheierea anului 4, părinții mei și mama lui Rolla care până atunci tot cereau să nu ne căsătorim înainte de terminarea studiilor mele, au înțeles că în actualele condiții, când Oficiul de Spațiu Locativ a început să introducă locatari în locuințele particulare, e mai bine să nu mai amânăm căsătoria și în 9 mai 1948 a avut loc cununia noastră, iar eu m-am mutat în locuința familiei Musafia.

Este demn de amintit că, deși nu am fost religioși, am făcut și cununie religioasă după dorința bunicului lui Rolla, Rafael Atias care conducea serviciul religios pentru micuța comunitate spaniolă din Timișoara.

9 Mai 1948. Nunta lui Tomi și Rolla în sinagoga sefardă din Fabric, Timișoara

Angajarea mea la Uzina Electrică a venit chiar în momentul oportun, pentru că mica afacere a mamei lui Rolla a ajuns la impas datorită măsurilor economice noi care au obligat-o să lichideze. Rolla între timp era încă studentă, dar salariul meu, cât era el de modest, ne-a asigurat existența.

Rolla a dat bacalaureatul în 1945 și a fost primită studentă la facultatea de medicină recent înființată. Medicina era visul ei încă din adolescență și s-a dedicat cu trup și suflet studiului și, apoi, meseriei.

Dr. Miklosi m-a repartizat inițial la serviciul tehnic. Prima mea misiune a fost să studiez problema trecerii la frecvența de 50 Hertz a centralei și rețelei electrice a orașului. Dar după o

săptămână de lucru când abia am ajuns să cunosc problemele legate de trecere, Uzina electrică a trecut în proprietatea Întreprinderii regionale de electricitate IRET, subordonată ministerului energiei recent înființat și a fost numit un nou director. Noua conducere a luat o serie de măsuri de reorganizare și pe mine m-au repartizat ca referent tehnic la serviciul de rețele. Primul meu șef, inginerul Gheorghe Marcu, s-a ocupat intens de mine introducându-mă în ritm forțat în cunoașterea instalațiilor și a problemelor lor actuale. După câteva luni am aflat care au fost intențiile lui: am fost numit șeful secției de rețele Timișoara. Această avansare rapidă m-a bucurat, dar mi-a dat foarte multă bătaie de cap. M-am simțit ca un copil care a fost aruncat în râu, când abia a început să învețe să înoate. Instalațiile de care a trebuit să mă ocup erau învechite, cu multe defecțiuni și depășite din punct de vedere al capacităților. După ce am vizitat instalațiile secției de rețele din Arad care au fost modernizate în 1939, mi-am seama cât erau de rămase în urmă instalațiile din Timișoara.

Cu inginerul Marcu ne-am imprietenit repede și am rămas prieteni după ce a fost numit inginer șef la Sibiu. Gogu, cum îl numeam, a rămas acolo până la sfârșitul vieții, dar prietenia noastră nu s-a întrerupt.

Una din primele probleme cu care a trebuit să mă confrunt a fost cu ocazia punerii în funcțiune a unui transformator nou care dădea semne de defecțiune. Fabricantul Dinamo din București a trimis un delegat, tânărul inginer Mihai Cigusievici, și, în prezența lui, transformatorul a fost decuivat ca să constatăm că la asamblarea lui a fost uitat un clește pe miezul lui. De menționat că am rămas de atunci prieten cu Mihai care s-a dovedit a fi un om excepțional.

Perioada 1950-51 a fost caracterizată de permanenta căutare de vinovați în cazurile de defecțiuni în instalațiile noastre. Situația a devenit atât de gravă, încât personalul a început să caute alte locuri de muncă. Salvarea a venit de la ministrul energiei de atunci, inginerul Gaston Marin, care a reușit să-l convingă pe Gheorghiu Dej să-și schimbe atitudinea față de personalul energetic.

Anul 1950 a marcat un eveniment familial important: s-a născut prima noastră fiică, Gabriela, iar în 1952 s-a născut Veronica. Rolla și cu mine, fiind foarte ocupați în meseriile noastre, ne-am bucurat de ajutorul deosebit al Bucuței, mama Rollei.

Bucuța era foarte deșteaptă și a reușit să mențină o atmosferă de încredere reciprocă în familie. Ambii copii au confirmat în decursul anilor justetea acestei concepții. O mică întâmplare poate ilustra efectele acestei încrederi. Gabi avea ceva mai puțin de 3 ani, când nevoia de suzetă a făcut-o să-i ceară Rollei verigheta pe care o sugea înainte de adormire. Într-una din seri ne strigă căci a înghițit inelul. Noi toți speram să găsim inelul a doua zi în scaun, dar cum acest lucru nu s-a întâmplat am început să avem îndoieli. Încrederea în copil ne-a făcut să mergem la medicul de familie care avea aparat Röntgen, să vedem unde e inelul. Doctorul s-a uitat la ecranul aparatului Röntgen și ne-a spus că nu vede niciun inel. Dar dacă Gabi a spus că a înghițit inelul, el trebuie să fie acolo, așa că i-am cerut doctorului să mă lase să mă uit eu la ecran. Și iată că l-am văzut – dar apăruse ca o linie și nu ca un cerc și de aceea doctorul, care nu era obișnuit cu geometria descriptivă, nu l-a recunoscut. Ne-a sfătuit să-i dăm cartofi puree și inelul a apărut a doua zi în scaun.

În vara aceluiași an am susținut examenul de stat având conducător pe Dr Miklosi. Spre deosebire de alți absolvenți Dr Miklosi mi-a dat ca temă nu un proiect, ci un studio documentar în

legătură cu accidentele de electrocutare și măsurile de protecție necesare. Cele învățate cu ocazia acestui studiu mi-au fost de mare folos în anii următori.

Rolla și-a încheiat studiile susținând examenul de stat în vara 1952, după care a început să lucreze în calitate de medic de circumscripție cu sediul la Săcălaz, unde a lucrat timp de 3 ani.

Rolla lucrează la teza ei de doctorat

Între timp, tata s-a îmbolnăvit de cancer la plămâni și în vara 1951 ne-a părăsit. Printre ultimele lui bucurii a fost momentul în care a văzut-o pe Gabi cum se ridică din pătuț.

Tata își încheiase deja activitatea la întreprindere, căci la naționalizare întreprinderea lui s-a desființat, iar el a fost pensionat. Cu ocazia pensionării s-a constatat că tata urma să beneficieze de o pensie suplimentară din fondul întreprinderii din Budapesta, dar acest lucru s-a limitat doar la câteva luni. Baniile respectivi i-a încasat mătușa Sari care mi-a cumpărat cele 4 volume ale cursului de rețele electrice a profesorului Verebely care mi-au fost de mare folos în următorii ani.

În anul 1950 am avut posibilitatea să mai învăț câte ceva despre viața politică cu ocazia așa-numitei verificări a cadrelor partidului. Fiind nou la Întreprinderea de Electricitate, am participat la ședința consacrată verificării la Politehnica unde am activat în perioada anterioară. Spre marea mea surprindere, singurul punct negativ ridicat a fost sub forma unei întrebări din partea secretarului de partid care mi-a cerut lămuriri cu privire la activitatea lui Rolla în cadrul unei organizații sioniste în anii 1943-1944. Eu i-am răspuns că am știut de această activitate care a durat timp scurt când eu n-am cunoscut-o încă, dar că tovarășul secretar trebuie să știe mai multe, căci el era atunci activ în conducerea organizației respective.

Au trecut mulți ani până ce am înțeles sensul adevărat al întrebării care s-a întors apoi împotriva celui care a întrebat: secretarului i se ceruse din partea superiorilor lui să pună această întrebare, care mai târziu a fost folosită împotriva lui. De atunci s-au pregătit să-l excludă din partid. Această "tehnică" a fost deseori folosită în partidele comuniste când aveau intenția să sancționeze un membru de partid.

În vara anului 1952 s-a născut a doua noastră fiică, Veronica. Ghinionul meu a fost că în ziua respectivă a avut loc o avarie foarte gravă în rețeaua orașului: a apărut un scurtcircuit în cablul 6 de 10.000 de volți care alimenta o parte importantă din oraș inclusiv clinica în care se afla Rolla. Deci, în loc să stau lângă Rolla, am fost nevoit să mă ocup de remedierea avariei care s-a dovedit a fi deosebit de dificilă. Defectul a fost de așa natură, că niciuna din metodele de locațiune de care dispuneam nu a reușit să identifice locul exact al scurtcircuitului. Timp de 2 zile, toate încercările de identificare ne-au permis să stabilim doar că defectul se află pe o anumită porțiune de cca 1,5 km. În disperare, am luat una din mașinile de intervenție și am parcurs traseul, căutând urmele unor eventuale lucrări de săpătură. Spre norocul nostru, șoferul mașinii de intervenție a

remarcat că la una din încrucișările de stradă a apărut un semn de stop nou. Când am întrebat responsabilul serviciului de circulație am aflat că semnul de stop a fost instalat exact în ziua și ora avariei. Atunci am cerut acordul serviciului de circulație să dezgropăm stâlpul respectiv ca să găsim dedesubt cablul scurtcircuitat, distrus complet. Cu ocazia acestei avarii am descoperit calitățile deosebite ale lui Ali Junger care venise recent după studiile lui în URSS. În momentul apariției defectului, Junger a fost singur de serviciu, dar a identificat în foarte scurt timp locul defectului și a reușit să găsească alimentare alternativă pentru zona afectată.

În același an am avut de înfruntat o altă situație foarte neplăcută. Pe una din liniile aeriene de 10.000 de volți s-a defectat un izolator de pe un stâlp de întindere și, în consecință, porțiunea respectivă de linie a căzut peste acoperișul unui depozit al căii ferate. Acoperișul a luat foc și o mare parte a echipamentului sportiv al echipei de sport CFR a fost distrus. Direcțiunea căii ferate a pornit proces împotriva mea acuzându-mă de neglijență în serviciu. A urmat un proces la tribunal care a ținut aproape un an, dar care s-a sfârșit cu bine, căci eram cu totul nevinovat. Linia respectivă a fost construită cu 12 ani înainte de a fi fost angajatul întreprinderii, iar defectiunea era de așa natură că nu putea fi prevăzută de personal. Cu această ocazie am avut parte de ajutorul fratelui meu care și-a confirmat calitățile lui de avocat. Un moment emoționant în proces a fost apariția directorului general de la Ministerul Energiei, Corneliu Burducea, care a ținut să depună mărturie în favoarea mea.

În cei zece ani cât m-am ocupat de rețele mi-am dedicat toată capacitatea să aduc instalațiile din Timisoara la un nivel corespunzător. Creșterea consumului de energie a fost în ajutorul nostru, pentru că a obligat Ministerul Energiei să ne sprijine cu fondurile necesare. Astfel, în 1954 ni s-au aprobat investițiile necesare pentru trecerea instalațiilor de la frecvența de 42 Hertz la 50 Hertz, iar în anii următori pentru construcția liniilor de transport și a stațiilor de transformare necesare alimentării cu energie a orașelor Timișoara și Arad din sistemul național. Trecerea de la 42 la 50 Hertz a fost o lucrare complexă în care a participat tot personalul secțiilor de rețele și distribuție și care a necesitat și colaborarea cu consumatorii, eu fiind responsabilul lucrării. Aici am avut norocul de a avea câțiva colaboratori foarte buni, în frunte cu inginerii Anibal Baciu, Eugen Hariga, Mihai Basta și maistrul Kremer.

Dar încă înainte de începutul programului de trecere am avut de înfruntat o etapă foarte grea. Viscolul din iarna 1953-1954 care a lovit toată țara n-a cruțat nici regiunea noastră. Alimentarea cu cărbune a centralelor Timișoara și Arad s-a întrerupt și când s-a reînnoit, cărbunele adus a fost de foarte slabă calitate. În consecință, producția de aburi a cazanelor a scăzut cu 40% și a fost nevoie de un program de restricționare a consumului de energie pentru a menține alimentarea consumatorilor vitali. Concepția și punerea în aplicare a programului de restricționări a căzut în sarcina mea, dar norocul meu a fost că organele locale de partid au înțeles dimensiunile problemei și mi-au dat ajutorul necesar în ce privește autoritatea politică și economică locală.

Anul 1954 a fost consacrat pregătirii lucrărilor de trecere la 50 Hertz. Colectivul de ingineri și tehnicieni a înțeles importanța și dificultățile lucrării și la sfârșitul anului am putut executa prima etapă care a fost și un fel de probă pentru etapele următoare. Prima etapă a reușit perfect și a permis continuarea lucrărilor în următorii ani, așa că în 1960 trecerea s-a încheiat.

Lucrarea a fost foarte complexă și a necesitat o mulțime de lucrări pregătitoare atât în instalațiile noastre cât și la consumatori. În ajunul primei etape am fost așa de epuizat fizic și

psihic, că Gigi Baciuc mi-a spus: Tomi, ești așa de obosit, că vei putea face un pas greșit în manevrele pe care urmează să le faci la noapte, hai să schimbăm ordinea, să fac eu primele manevre, tu să le faci pe cele de mâine, du-te și culcă-te! I-am dat dreptate și așa am și procedat – și totul a mers strună.

E interesant de amintit că în afara misiunii mele de responsabil al lucrărilor din sectorul de rețele, am fost solicitat să dau asistență tehnică la unele probleme ale sectorului de centrale.

Prima problemă a fost verificarea rezistenței mecanice a generatoarelor din uzina hidroelectrică la creșterea turației corespunzătoare la funcționare la 50 Hertz, căci ele au fost proiectate pentru 42 Hertz. După ce am reușit să găsesc în arhivă planurile originale ale rotoarelor, am făcut calculele de rezistență, găsind că rotoarele au fost proiectate cu suficientă rezervă pentru a rezista la creșterea forțelor centrifugale la creșterea turației corespunzătoare la funcționarea la 50 Hertz. Ministerul Energiei a cerut atunci avizul fabricii constructoare Ganz din Budapesta care a confirmat corectitudinea calculelor mele.

A doua problemă a fost cum să se racordeze generatoarele uzinei hidroelectrice proiectate pentru sistem bifazat 2000 de volți la noul sistem trifazat de 10000 volți. După studierea situației am propus și s-a și realizat utilizarea unuia din transformatoarele bi-trifazate mari care au rămas disponibile în urma lucrărilor din rețea.

A treia problemă a apărut la turbogeneratorul nr. 1 din centrala termică, după ce rotorul lui a fost rebobinat la întreprinderea Energoreparații din București. La reinstalarea rotorului s-a constatat că turația critică s-a modificat, fiind foarte aproape acum de 3.000 de ture pe minut, ceea ce a făcut imposibilă punerea în funcțiune. Rotorul a fost retrimis la Energoreparații unde a fost reechilibrat, dar după ce a fost reinstalat în centrală, s-a constatat că turația critică a rămas aceeași. După ce șeful sectorului de centrale mi-a cerut ajutorul, am propus să facem o probă care să arate dacă nu cumva un alt element decât rotorul provoacă fenomene de rezonanță în domeniul respectiv. În acest scop, s-a instalat pe fundația generatorului respectiv un motor de curent continuu cu turație variabilă având o piesă dezechilibrată care să producă vibrații în domeniul 40-60 Hertz. Proba a reușit să scoată la iveală că fundația a fost cauza problemelor și când s-a cerut ajutorul specialiștilor de fundații s-a constatat că baza fundației a suferit de infiltrații de apă subterană în timpul relativ lung cât generatorul a fost oprit. După ce s-a executat o operație de consolidare a fundației, vibrația a dispărut și generatorul a putut fi din nou folosit.

Începând cu anul 1954, comitetul orășenesc de partid ne-a cerut asistența tehnică pentru decorarea luminoasă a pomului de iarnă instalat în unul din marile parcuri. În după-amiaza de 31 decembrie 1955 am fost chemați să instalăm lumini și pe un pom nou din clădirea regionalei de partid. După ce am reușit să mobilizăm o echipă de instalatori și am terminat lucrarea, în ultima clipă am aflat cu surprindere că personalul clădirii nu știa la ce tablou să ne racordăm. Norocul nostru a fost că clădirea era tocmai aceea în care eu lucrasem ca ajutor de instalator în 1943, deci o cunoșteam mai bine decât personalul actual și am reușit să alimentez cu lumină pomul.

Un eveniment caracteristic acelor vremuri. Într-o seară sunt chemat la telefon de regiunea de partid: au nevoie de ajutorul meu pentru rezolvarea unei întreruperi în alimentarea cu curent al unui sat de pe granița cu Iugoslavia, Foeni. Mi se explică importanța problemei, dată fiind "situația critică la granițe cu Tito". Când am încercat să explic că alimentarea cu curent electric a satului respectiv este în responsabilitatea autorităților locale, mi s-a replicat că ei nu sunt în stare să o

rezolve, de aceea mi s-au adresat mie să vin cu un tehnician de la IRET pentru rezolvare. Cum cererea Partidului nu putea fi refuzată, am chemat pe unul din maiștrii mei și am plecat cu mașina și delegații partidului la Foeni. Drumurile atunci nu erau marcate și după o jumătate de oră șoferul oprește mașina și zice că nu știe unde suntem. Am cerut să continuăm drumul până în proximal sat și peste câteva minute șoferul oprește din nou zicând: Cineva zace pe drum. Când ne apropiem, am văzut că este un grănicer care dormea culcat de-a curmezișul drumului cu arma automată sub braț. Când l-am trezit și ne-am identificat, ne-a spus că am făcut bine că ne-am oprit căci "mai încolo doarme sârbul și ăla trage". După aceea ne-a îndrumat și în curând am ajuns la locuința electricianului de la Foeni care era alături de microcentrala electrică. Când l-am trezit și i-am explicat de ce am venit, ne-a spus: Ați adus motorina? Atunci am înțeles care era cauza întreruperii. L-am întrebat de când nu are motorină, la care ne-a răspuns că de două luni...

De aici se vede cât de bine informată era regionala de partid!

Evenimentele din Ungaria de la sfârșitul anului 1956 au creat tensiuni mari și în Timisoara. Populația din Timisoara fiind în raza de recepție a stațiilor de radio din Ungaria a putut urmări zi de zi ce se întâmplă la Budapesta și în restul Ungariei și tineretul universitar a început să se agite. Autoritățile locale au intervenit cu rezezițiune: au arestat pe cei considerați periculoși pentru regim și au izolat grupurile de studenți care au încercat să facă manifestații de simpatie față de revoluționarii din Ungaria. Eu am urmărit cu mare îngrijorare emisiunile de la radio Budapesta care au reflectat desfășurarea evenimentelor și care s-au încheiat cu intervenția brutală a armatei sovietice. Până azi imi răsună în memorie melodia din opereta Silvia care se pare că a rămas singura placă din studio și se tot repeta.

A urmat o perioadă dificilă pentru mine. În vara anului 1957 am fost chemat la o concentrare de 3 luni în care perioadă am fost la un curs pentru ofițeri în unitățile de întreținere a avioanelor la aeroportul Pipera de lângă București. Cursul a fost obositor, pentru că erau călduri mari și condițiile de cazare erau nepotrivite. Dar era destul de interesant profesional. Îmi amintesc câteva momente interesante ca, de exemplu, inspecția unui general din statul major care ne-a întrebat dacă avem păreri sau propuneri în legătură cu cursul. Unul din elevi s-a ridicat și a spus că participanții la curs sunt cu toții ingineri de înaltă calificare ai căror absență la locurile de muncă crează mari probleme și că are o propunere în legătură cu durata cursului: cursanții se angajează să-și însușească cunoștințele prevăzute în program în două luni de zile în loc de trei. Generalul a zâmbit, a mulțumit pentru inițiativa patriotică și a promis că va supune propunerea la nivelul superior și, dacă se aprobă, aceasta va permite armatei să folosească cele 30 de zile rămase pentru instrucție de infanterie. Cu totii am înțeles implicația fină: ați fost chemați pentru 3 luni, veți sta 3 luni. Când s-a apropiat sfârșitul cursului m-am prezentat împreună cu colegul care făcuse propunerea de scurtare a cursului la colonelul comandant al școlii și am cerut să ne pregătească foile de drum de plecare pe 28 septembrie. Colonelul, foarte mirat, ne-a întrebat de ce nu pe 30 septembrie, la care i-am arătat ordinele de chemare care au fost pentru 90 de zile, ori noi am început cursul pe 1 iulie, deci 90 de zile se încheie pe 28 septembrie (iulie și august au 31 zile). Râzând, colonelul ne-a spus că se vede că am învățat bine modul de gândire militar, deci ni se cuvine ca premiu să ne elibereze pe 27 septembrie și așa a și făcut.

Un alt eveniment de neuitat din timpul școlii de la Pipera a fost o discuție amicală pe care am avut-o cu un alt ofițer de stat major care ne-a ținut o lecție de strategie. În pauza dintre două prelegeri, unul din noii elevi l-a întrebat pe profesor care este părerea statului major despre armatele din lume, care este cea mai bună armată în prezent (1957). Răspunsul ofițerului ne-a

surprins pe toți: cea mai bună armată este considerată cea israeliană. De ce? Are motivație deosebit de puternică și material uman foarte bun.

După ce m-am întors acasă, m-am îmbolnăvit de hepatita pe care am contractat-o încă la Pipera, Rolla s-a contaminat de la mine, așa că următoarele 3 luni am fost amândoi bolnavi.

În perioada 1950-1960 am avut și o jumătate de normă la Politehnica Timișoara. În primul an am fost unul din asistenții profesorului Miklosi, iar din 1951 am fost conferențiar la Facultatea de Electrotehnică. În ultimii ani de activitate am avut și misiunea de a conduce lucrări de diplomă având ca studenți, printre alții, pe colegii mei Anibal Baciu, Laurențiu Luca și pe Trandafir Cocârlă, care mai târziu a devenit Ministrul Energiei.

În 1957 am publicat cartea "Manualul electroenergeticianului din întreprinderile industriale", redactată după cursul respectiv ținut de mine la începutul carierei mele de conferențiar. Cursul se inspira în principal din surse sovietice și din propria mea experiență (încă puțină).

Perioada de activitate în sectorul de rețele m-a pus în fața unor probleme tehnice pentru care a trebuit să-mi completez mereu cunoștințele. Norocul meu a fost că IRET a moștenit o bibliotecă tehnică foarte bună de la dr. Miklosi și faptul că mă descurcam în mai multe limbi.

Prima din aceste probleme a fost cea a siguranțelor de mare capacitate din posturile de transformare. Fiind de fabricație germană nu mai aveam elemente de rezervă și încercam să reparăm elemente folosite, dar fără succes. Elementele reparate explodau. Am studiat atunci problema și am găsit soluția în cartea lui Verebely: mediul de stingere folosit de noi, praful de sticlă, era de vină – l-am înlocuit cu praf de marmoră și n-am mai avut explozii de siguranțe.

A doua problemă ne-a pus linia nouă de 35.000 V: pe baza unui nou studiu al ISPE s-a renunțat la firul de gardă care în proiectul original era destinat să protejeze linia față de trăsnete. Dar din primul sezon de furtuni s-a văzut că în caz de descărcări electrice în zonă, linia se întrerupe și mare parte a scurtcircuitelor nu sunt trecătoare, ba mai mult, sunt însoțite de incendieri ai stâlpilor, aceștia fiind din lemn de brad impregnat. Am făcut o verificare a calculului ISPE, din care a rezultat că ele s-au bazat pe indice de frecvență a trăsnetelor mult mai puțin severe decât cele existente în zona Banatului. După discuții îndelungate, ISPE a recunoscut că în cazul nostru nu se poate renunța la firul de gardă și ministerul a aprobat montarea lui, ceea ce era ușor fezabil, căci stâlpii au fost construiți corespunzător. Cu firul de gardă montat, întreruperile au devenit o raritate.

Linia de 35.000V fiind prima de acest tip în IRET, ne-a creat o altă problemă: nu aveam pentru ea piese de schimb. Încă înainte de punerea în funcțiune a liniei am făcut toate formele pentru a obține o anumită cantitate de conductori, cleme, izolatori potriviți noii linii, dar timpul trecea, linia era deja în funcțiune, dar noi nu aveam nicio piesă de rezervă. Unul din vechii maiștrii a văzut că sunt foarte îngrijorat și mi-a spus: Dați-mi un camion și o zi liberă pentru a supraveghea linia cu echipa mea. A treia zi m-a chemat să văd ce a găsit pe teren: abandonate de echipele de montaj, toate piesele și materialele cerute de mine, dar în cantitate mult mai mare.

Una din problemele grele ale instalațiilor din rețele a fost problema contactelor slabe aflate în posturile de transformare care se încălzeau peste măsură și provocau deranjamente grave. Studiind literatura tehnică am găsit că în unele locuri se folosesc vopsele care își schimbă culoarea cu creșterea temperaturii. M-am adresat atunci la fabrica de vopsele cu care aveam relații bune să mă ajute. Într-adevăr am găsit o chimistă care a reușit să ne pregătească o vopsea roșie care la temperatura de peste 70 grade se transforma în roșu închis. Am aplicat această

vopsea în toate posturile de transformare și am avut mare succes prevenind o mulțime de deranjamente.

În a doua jumătate a deceniului 1950 am început să primim de la întreprinderea Electroputere întrerupătoare noi, cu ulei puțin, de medie tensiune care urmau să înlocuiască cele depășite tehnic. Dar bucuria a fost de scurtă durată, pentru că, una după alta, întrerupătoarele trebuiau să fie înlocuite, căci contactele se încălzeau chiar la sarcini foarte mici. Îngrijorat de numărul mare de defecțiuni, am analizat cu grijă fiecare caz, constatând că nu contactele erau de vină, ci modul de fixare a brațului de comandă pe axul principal. Greșeala era că brațul era fixat prin șurub cu presiune în loc de pană, ceea ce conducea la deplasarea brațului pe axă după fiecare acționare. Această greșeală de proiectare a arătat că proiectantul nu cunoștea bine principiile organelor de mașini.

În anul 1953 sectorul de rețele a preluat și problemele iluminatului public. Cu această ocazie am fost nevoit să învăț bazele tehnicii iluminatului și am avut ocazia să descopăr noile metode de iluminat care erau pe cale să fie introduse în lumea întreagă: lămpile fluorescente și lămpile cu vapori de mercur sub mare presiune.

Având sub ordine mai mult de 300 muncitori, tehnicieni și ingineri, am avut desigur și probleme de personal. Unele din ele mi-au rămas adânc întipărite în minte. Astfel a fost cazul unuia din vechii electricieni care era de serviciu de intervenție în cazul deranjamentelor. Într-una din zile cand eram în vizită la mama mea care locuia în strada Doja, a fost o întrerupere de curent care a afectat toată zona. Mi-am dat seama că întreruperea a fost în una din liniile de 2000V care pornea din stația Asănești și m-am repezit acolo, sperând că între timp va sosi și echipa de intervenție. Cum nu au venit, am intrat singur în stație și am repus în funcțiune linia întreruptă. Când, în sfârșit, a sosit echipa, i-am primit foarte supărat și i-am înjurat pentru intervenția lor întârziată. A doua zi, șeful echipei s-a prezentat la mine, s-a scuzat pentru cele întâmplate, dar mi-a spus că nu se aștepta de la mine să folosesc înjurături. Am rămas impresionat de reacția lui și i-am mulțumit pentru observație. De atunci înainte am fost foarte atent la cum vorbesc cu oamenii mei.

Povestea cu Stârcu este și ea demnă de amintit. El a venit la IRET, după ce a fost eliberat din pușcărie, unde a ajuns pentru încercare de fugă din țară. După ce a fost angajat, a făcut un curs de calificare și a devenit în scurt timp un membru de bază al echipelor de liniori. În aprilie 1953 echipa lui a fost trimisă în unul din satele de lângă granița cu Iugoslavia pentru electrificarea satului în cinstea zilei de 1 mai. La câteva zile după plecarea echipei vine în biroul meu șeful cadrelor cu o mină disperată, ca să-mi spună că a făcut o greșeală gravă când i-a permis lui Stârcu să se deplaseze într-un sat de lângă graniță, pentru că va încerca din nou să fugă. Eu am încercat să-i explic că poate avea încredere în el. Dar el nu s-a liniștit, ci s-a dus să povestească despre grija lui la mai multă lume. În dimineața zilei de 1 mai, ne-am adunat cu toții în curte să plecăm la demonstrație. A apărut camionul cu echipa lui Stârcu. I-am primit cu feliicitări, numai șeful de cadre s-a apropiat cu teamă și a întrebat unde e Stârcu. A leșinat când i s-a spus că Stârcu a fugit peste graniță. Cine l-a trezit din leșin a fost Stârcu care aflase de zvonurile lansate de șeful de cadre și a vrut să-i dea o lecție de omenie.

O problemă care merită să fie amintită mi-a apărut încă de la începutul activității ca șef de secție: personalul întreprinderii de electricitate era deseori prezentat negativ în presă. Foarte repede m-am lămurit că acest lucru era nedrept, personalul era foarte serios și devotat misiunilor

care au fost deosebit de grele datorită stării proaste a instalațiilor învechite. Frecvențele critici nedrepte au condus la demoralizarea personalului. După ce m-am sfătuit cu secretarul de partid al întreprinderii, un băiat serios și inteligent, am cerut o convorbire cu redactorul șef al ziarului local. Ne-a ascultat cu atenție și mi-a propus să fac eu un reportaj care să redea situația reală. Reportajul a fost finalizat cu ajutorul unuia din redactori care a și condus câteva convorbiri cu muncitorii secției. În continuare, el a realizat mai multe reportaje obiective care au remediat situația și mi-a devenit un prieten bun.

Rețeaua de medie tensiune din Timișoara era în mare majoritate subterană, bine executată și întreținută. Numărul de avarii era foarte redus, în cea mai mare parte datorită acțiunilor externe. Localizarea acestor defecte era dificilă și necesita buna cunoaștere a metodelor de detectare.

Am studiat aceste metode și am devenit unul din specialiști, fiind solicitat să dau asistență tehnică și în alte întreprinderi. Urmează câteva cazuri mai interesante.

Avaria cablului la aeroportul militar de la Urseni. Într-o bună zi am fost solicitat de comandantul aeroportului să-i ajut la detectarea defectului din cablul care alimenta radarul aflat la cca 1 km de turnul de control. Am reușit să detectez defectul la 80% din lungimea cablului, dar personalul aeroportului nu era în stare să-mi dea lungimea totală ca să pot calcula distanța în metri. Atunci m-am folosit de odometrul mașinii lor de serviciu care avea gradațiile în zeci de metri și am parcurs cu mașina traseul cablului. Dar nu a mai fost nevoie de calcule, pentru că aproape de capătul traseului se vedeau urmele unei gropi și resturi de cablu imprăștiat. Am înțeles că acolo este o cutie de legătură, am dat dispoziție de dezgropare și am avut o surpriză: o cutie de legătură a fost îngropată, fără a fi fost terminată. După un an de zile, umezeala a pătruns în cutie și a provocat defectul. Neglijență crasă.

Tomi în șanțul cu cabluri.

Avaria cablului de 2000V din Fabrica de bere. Într-o noapte sunt trezit de telefon. Inginerul-șef de la Fabrica de Bere îmi cere disperat ajutorul, pentru că aveau un scurtcircuit în cablul lor de 2000V care alimenta marile compresoare. Bunele relații m-au obligat să merg imediat la fața locului și am reușit relativ repede să detectez defectul, așa că, în scurt timp, fabrica a fost repusă în funcțiune. Recunoștința pentru acest ajutor a venit după câțiva ani. Fiica noastră Veronica a invitat câțiva copii să sărbătorească ziua de naștere de 5 ani și copiilor li s-a promis înghețată. În acele timpuri, înghețata se făcea în casă cu aparate primitive care funcționau cu gheața adusă de la fabrica de gheață. Ghinionul a făcut ca în acea duminică, fabrica de gheață să aibă un defect și să nu poată livra abonaților. Familia era disperată. Am încercat să-mi amintesc cine mai face gheață în Timișoara și mi-am amintit de Fabrica de bere. M-am repezit acolo și l-am căutat pe

inginerul-șef care locuia în fabrică. Mi-a spus că fabrica este în remont. Când a văzut cât sunt de disperat, m-a luat de braț și am căutat un compresor care putea fi pus în funcțiune. Norocul a fost că am găsit unul și inginerul-șef, cu propria lui mână, a pornit compresorul și a scos un bloc de gheață. Când l-am văzut cât era de enorm, m-am speriat. L-am sfărâmat în bucățele și am luat cât îmi trebuia. Înghețata a fost salvată!

Gabi și Vera cu bunica (mama lui Tomi)

Avaria prin coroziune. Rețelele subterane din Timișoara erau protejate împotriva coroziunii de către curenții vagabonzi de tramvai, de când dr Miklosi a reușit să convingă primăria să aprobe programul de sudură a tuturor îmbinărilor de șină. Consecința a fost că, în decursul deceniului cât m-am ocupat de rețelele orașului, am avut un singur caz de coroziune și anume lângă podul Decebal. Am căutat atunci cauza coroziunii și am găsit-o: șina de tramvai era întreruptă la intrarea pe pod, de aceea curentul de întoarcere a căutat altă cale pe care a găsit-o prin mantaua metalică a cablului provocând coroziune electrolitică în zona de intrare în cablu.

O experiență nostimă am avut cu sectorul din Arad. Inginerul-șef de la Arad a încercat să măsoare pierderile de energie din transformatorii principali ai centralei, citind contoarele de la intrare în transformatoare și de la ieșire, făcând apoi diferența. Când a văzut rezultatele, a rămas trăznit: în loc de pierderi a apărut un surplus. Mi-a cerut disperat ajutorul. Ceea ce pierduse din vedere a fost că diferența căutată era de ordinul de mărime a erorii de măsurare, greșeală cunoscută în tehnica măsurătorilor. Pe mine m-a învățat profesorul Bakonyi cum apare această greșeală în cadrul vestitei sale anecdote cu pisica care suna cam așa: *Într-o seară m-am întors acasă și am constatat că a dispărut kilogramul de unt din cămară. Servitoarea a declarat atunci că a venit o pisică care a mâncat untul. Atunci am pus pisica pe cântar și avea un kilogram. Am exclamat: Untul e aici, dar unde e pisica?* Profesorul a vrut să ne avertizeze față de erorile care pot apare la măsurările prin diferență.

În anul 1956 s-a construit prima linie de 110.000 Volt care a adus energie din sistemul național, dar numai pentru uzinele Oțelul Roșu și Resița. Orașele Timișoara și Arad erau considerate atunci de importanță secundară și urmau să fie racordate mai târziu. Am fost numit de minister președintele comisiei pentru recepția programată pentru sfârșitul anului, dar natura lucrării ne-a obligat să începem operațiile de recepție cu mult înainte. Așa că din timpul verii am început să facem vizite de verificare în diferite puncte ale șantierului. Cu toată colaborarea comisiei de recepție, lucrările au întârziat și, în 31 decembrie, au mai rămas câțiva stâlpi de ridicat. În consecință, atunci când am fost solicitat să semnez recepția liniei ca și cum ar fi fost terminată, am explicat că este imposibil să semnez o lucrare neterminată, provocând reacția violentă din partea executantului care era în pericol să-și piardă premiul anual. A urmat o ședință furtunoasă în prezența tuturor delegaților de la beneficiar, executant și forul tutelar, în care toți au încercat să

facă presiune asupra mea să închid ochii și să semnez. Ceea ce mi-a fost extrem de penibil era că până și directorul și inginerul șef m-au părăsit, eu rămânând singur pe poziție. Atunci a avut loc o întorsătură dramatică: inginerul Ceapăru, directorul general al Electromontajului, s-a ridicat de pe scaun și a declarat că am dreptate, nu se poate accepta un astfel de fals, dar că el va avea grijă ca personalul de execuție să nu sufere, ci să primească o primă.

În 1958, după apariția primei mele cărți, ne-am putut permite să ne înscriem la o excursie organizată la Budapesta. Aceasta a fost prima călătorie în străinătate cu Rolla și prima ocazie să-și cunoască rudele din Ungaria: verișoara ei Eva și verii Pali și Laci Sztmári.

În 1960, în cadrul reorganizării întreprinderii, am cerut să fiu eliberat din conducerea sectorului de rețele pentru ca să-mi rămână mai mult timp pentru familie. În calitate de șef al sectorului de rețele eram obligat să-mi petrec o mare parte din duminici în cadrul serviciului, pentru că lucrările importante de reparații se puteau executa numai în zilele de repaus.

Am fost atunci numit șeful serviciului energetic și în această calitate am condus proiectul general pentru electrificarea tuturor satelor din regiune. În această perioadă am fost cooptat în cadrul consiliului tehnic al ministerului, fiind invitat periodic să particip la ședințele consiliului când au avut de aprobat studii și proiecte mai importante.

În vara anului 1960 a fost o furtună foarte scurtă, dar cu mari intensități ale vântului. La scurt timp după începutul furtunii, linia de 110.000V Oțelul Roșu – Timișoara a declanșat și reanclanșarea n-a reușit, semnalând un defect permanent. Sistemul de detectare a scurtcircuitelor, recent instalat, a indicat că defectul era la cca 10 km de Timișoara. În relativ scurt timp s-a constatat că în apropiere de Urseni au căzut, răsturnați de vânt, 4 stâlpi de beton ai liniei. Eu nu mai eram șeful sectorului, dar, simțind că pot fi de ajutor, am plecat la fața locului împreună cu noul șef de sector și cu inginerul-șef. Când am văzut situația, am hotărât pe loc să construim o linie provizorie pe stâlpi de lemn care să înlocuiască porțiunea avariata. Am făcut atunci la fața locului calculele necesare pentru linia cu noii stâlpi care, fiind mult mai mici, trebuiau amplasați la intervale mult mai mici. Între timp au fost aduse echipe de montaj din întreprindere și de la șantierul Electromontaj, s-au adus materialele necesare și peste câteva ore s-a început construcția liniei noi. Situația era gravă, linia de 110000 Volt fiind sursa principală de alimentare a zonei, centralele locale neavând suficientă putere. Datorită unei bune organizări, linia provizorie a fost terminată a doua zi și alimentarea zonei a revenit la normal după 36 ore.

Problema care s-a pus atunci a fost de ce o furtună de vară relativ scurtă a reușit să doboare 4 stâlpi de beton noi-nouți. La cererea mea, s-a apelat la aeroportul militar Giarmata care era dotat cu anemometre înregistratoare, ca să aflăm care a fost viteza maximă a vântului la această furtună. Din citirea graficelor a rezultat că viteza maximă a fost 36 metri pe secundă, depășind cu mult viteza luată în calcul de 28 metri pe secundă. Recalculând eforturile pentru viteza reală a rezultat că efortul în stâlpi a fost peste limita de rupere. Ca urmare am cerut ministerului revizuirea normelor de proiectare, dar a fost nevoie de o serie de alte cazuri până ministerul să-mi accepte propunerea.